

E 204.

6055

Kauka Jumal.
A. Kitzberg.

Journal - W. M. M. M.

Estirado a Anunciar

de Anunciar de Anunciar

Eestirahwa Museumile

Vanemuise näitelawa

al Kaula al Jumal.

Rahvatüms 5 waatuses, [6 pildis]

A. Kitzberg.

ENSV TA
Kirjandusmuuseumi
Arhiivraamatukogu

76127

Osalised:Mogri = Märt.Märi, selle naene.Märt, nende poeg +Miili, nende tütar. +Maidu, 5 aastane Miili poeg.Masa = Ants. +Seena, selle tütar. +Peeter Pärn.Anu. +Marjapuu.Ujadrin.

Tõimehed, tüdrukud, poisid, kiriku-
lised, kortsiöödikud, alevielanikud.

Aeg: Lähem minevik.

Kolmanda ja neljanda waatuse wahel
on aasta, neljanda ja wiienda waatuse
wahel wiis aastat wahet.

Esimene vaatus.

Räätša talus. Talumaja marjaaiaspoolne
külg. Anna all pink ja valge linaga kaetud
laud, aia pääle on valgens kiivritud piimapii-
tid kuivama pandud, õunapuude alla muru
pääle kangad pleerima laotatud. Kevadine
pühapäeva hommik. Sahtiste aknate taga
harjutab keegi lauluviisisid viiuliga.

1. etendus.

Leena [kergetes suveriites: linnivalge, jaxi, ripsne-
 vad juuksepatrid, tuleb toast, vaatab ringi, toob
 siis kähku lina ja hakkab muru pühkima.
 Vähe aja pärast tuleb tüdruk.]

Anna [vanapoolne inimene, natuke kirjudes
 kirjuriites, vaatab, paneb jalatsimed väest
 ja hakkab hääs tujus pragama.] Tea, mis
 ta müüd peaks jändama! Kas siis Räätša

talus mitte enam teenijaid ei ole, kui
perenaene ise pühapäeva hommikul
muru pühib! [Tahab luuda Leena

käest ära wätta, see ei anna.] Mina
ikka kaapisin eila õhtu üle ka, aga
ju teie ikka veel mõne puru leidsite!
Ega teie tahtmise järel ei saa.

Leena. Ära tee pattu, Anu! Kas sina
minu suust juba halba sõna oled
kuulnud, kui sa ütled, et minu taht-
mise järel ei saa?

Anu. No, kui ma ka ei ole kuulnud!
Kas see südant ei söö kui näed, et teine
sina tehtud tööd üle teeb? Andke luud
siia!

Leena [ei anna luuda.] Sina ei ole ju
süüdi. Kanad wõi kes siin on sibliud,
wõi tulul põhuxõrsi kokku kannud. Söö-
päeval midugi ei saa, olgu siis omeli
pühapäeva hommikulgi.

Anu. Tea mis kirik siin veel ei ole!

Oodake, ma lasen ise meesti üle.

Leena. Lase olla, Anu. Kui sa aidata tahad, võta piimapiütid aia päält ära, kuivawad päikese käes lahti, ja - tibakannuga oless waja wett tina ja kangad määrjaks nast

Anu [piimapiütid tupsa mandes ja naljaga edasi tõreledes.] Ega teie juures ju kööl waket ei ole ööl ega päeval! Kui enese teada juba kõik oled ära teinud, teie leiata ikka weel midagi. Teie tahate seda Räätsa talu ju ühe aastaga rikkaks teha

Leena [kahitsedes.] Ah, Anu, ma näen alles nüüd, et sa ennast wälja minema oled ehtinud! Lase olla, küll ma waban kangad ise üle; teed riided määrjaks! - Kirikusse tahtsid minna?

Anu. See mida sinna kirikusse! Nüüd mõni ristimimene ^{weel} kirikusse lähel! Emale tahtsin minna. Küll ma karja wastuwõtmise ajaks tagasi olen, kanna ma lippan!

Leena. Olessid ometi minema õhtupoole -

kuks jätnud ja koju minu seltsi jää-
nud.

Anu [imeks pannes.] Teie seltsi? Ilma
ime ikka! Mis seltsi teile vaja on?

Leena. Mina ei taha ainuüksi koju
jääda.

Anu. Kuidas - ainuüksi...?

Leena. Mari ometi lõiks hommiku
vara juba ära ja poisid mündasama.
Inimese hinge ei ole majas...! Hom-
mikune piim ka alles masinast läbi
ajamata ja...

Anu. Aga peremees? Peremees on ju
kodus. Käatsutab taas pilli. Kas see
piim läbi ajada ei aita?

Leena. Mina ei taha temaga ainu-
üksi jääda! Kas ilma inimesed ju-
ba nullalt ei tõuka!

Anu. Mis nad siis tõukavad, las' tõu-
gata. Ega see meie peremees nii loll
ei ole, et ta ei tea mista teeb. Wõi
ma ei näe, kuidas ta silmad teie

järele käivad? Kas pistab veel jalga kodust
välja? Enne ei seisnud mitte päevagi kodus,
aelas ilma mööda ümber, kui tuli, oli jorbunud
täis, söömas ja prassis! Sküüd kui sootu
teine inimene.

Leena. Ega see minu pärast ei ole. Kava-
ta's endist elu edasi elama pidi? Üks-
kord pidi ometi ka mõtlema ja ennast
muutma hakkama. Temast saab veel
esimene noormees üle walla. Küll sa
näed!

Anu. Muidugi saab, aga - kelle pärast
see saab? Teie pärast. Seda näeb rumalasti
kui sõge. - Mikka pulmad saavad, Leeni?

Leena. Pulmad? Ara niisugust juttu aja.

Anu. Kellega mul pulmad peavad saa-
ma?

Anu. Väi veel küsib? Peremehega! Kust
ta veel ilusamat, paremat ja usinamat
tahab leida, kui omal igapäev kodus oota-
mas?

Leena [ohates]. Ootamas ei ole tal midagi!

Ei, ei! Seda teadvad kõik ja tead siin ka, et mina - otamise pääl siin ei ole! Räätsale oli ilma palgata orjajaja, ja - kuhugile me ei pääsenud! Isa pidi Mõgri - Mardid tahtmist täitma ja muu siia andma!

Anu. Kui mina ei oles tahtnud, ei oles mind kuu hobusega siia saadud!

Leena. Ah, Anu, sa ei tea! Siis oles wana Märt meile orjoni teinud!

Anu. Ja siis kisute teie enmast, siin wõi lõhki? Oma eest ka ei wõi hüllemini orjata kui teie orjate, et mõnikord päris kahju waadata. Teie ei läbe ju väsel ka magada...

Leena. Olen ma siin, riiis täidan ma oma kohust. Meid on neli õde, meie ema ei ole meid teisiti õpetanud!

Anu. Küll mina uskaks wana Mardid aia wahel ajada, et ta wõi ise paluma tuleb.

Leena. Ah, Anu, mis aia wahel mina

9.

teda ajada saan! Kas tema käe all ei kannata palju inimesi ja tema omad lapsed kõigepäält! Aga - ära minu sõnu edasi räägi, Anu, tulivad kibedusega suust, ja - sa ise hakkasid. Sa oled ju minu vastu nii häa, kunagi ei ole näskida vaja ega.

Anu. Teie eest, perenaene, teie eest lähene kas wõi tulest ja weest läbi. Teie olete kui omasugune, peate teenijat ka inimeseks! Kui teil abimeest wõi seltsimeest wajaseda ma ütlen - wana wõi noore Mardi vastu, siis teate, kus suurkambris Anu on! Wana - Anu on neist kõigist üle, ei ole neile midagi wõlgu. Teie pärast ma jõripäeval sija jäin. Kui teid ei oleks olnud, wana Anu koda oleks ammu mujal suitsunud. Ja kui noorel peremehel kusine naine ei ole, perenaene, kui tal kusine naine ei ole, siis - [kuulib, et Märt tuleb, näitab ausinat, wõtab aia päält pangid ja kaelkõrgud, - ümber nurga ära.]

2. etendus.

Noor-Märt [tuleb sãrgi wãel toast,
paneb kaks kãtt nunka taha nokku

ja aigutab.] Aah! Igaw, niisugune pũ-
hapaewa hommik, Leeni, mis?

Leena. Ei tea. Mina ei mãrka ühti, et
ta igaw on.

Märt. Ja, teie! Teiega on teine asi.

Teie leiate igalpool midagi teha.

Aga mina? Mis mina enesega pãr-
le hakkam.

Leena. Mõngisite ju praegu nii kenasti.

Ma toon wiinli wãlja? Siin pingi pãäl
on hãã istuda.

Märt [istub.] Ei taha enam. Küllalt
sai.

Leena. Ja leht? Kas see juba lãbi on
loetud? Ma toon lehe.

Märt. Mis sããlgi sees on? Wana tuttan-
low. Sããl ei ole na uit!

Leena. Siis minge wãlja põldusid waa-
rama.

Märt. Tulge kaasa!

Leena. Mikina?

Märt. No muidugi.

Leena. Ja ilma inimesed? Külarahvas? Mis need siis ütlevad?

Märt. Need ütlevad: Räätsa peremeest pere-
naest vaatavad oma põldusid.

Leena. Ja see oleks siis - kena kuulda? Ise-
äranis minu kohta?

Märt. Uskurd see ikka nõnda tuleb.

Leena. Missugune jutt! [Pöörab ära,
astub kangaste poole.]

Märt [temale järele minnes rõhuga] Usk-
urd see ikka nõnda tuleb, Leeni!

Leena [häälega, millest kibedus läbi välab]
Ei! Nõnda see küll kunagi ei tule!

Märt. Teil ei ole siis mitte ühtegi lahket
sõna minu jaoks? Ja olete ometi muidu
kõikide inimeste vastu häa!

Leena [ülesvaadates tõsiselt] Seda teie ei või
ütelda, Märt, et minul lahket sõna teie jaoks ei
ole. Muidugi, kui teie niisuguse jutuga tulete...

Märt. Kas teil siis südant rinnus ei olegi; Seeni, kas teie ei tea, mis teie miinustvõete teinud? Inimese võete miinust teinud ja nüüd ei ole teil selle uue inimese vastu mingit kaastunnet!

Seena. Ah, Märt! Kuudas teie seda võite ütelda! Kes siis selle uue inimese üle, kellest teie räägite, enam rõõmu tunneb, kui mina? Kui minu püüdmine, teile maja kodusemaks ja armsamaks teha, selleks vähegi kaasa on aidanud, - kas ma siis selle peäle uhke ei ole?

Märt [tõsiselt]. Seeni! Unskord see asi meie vahel oneti kõne alla peab tulema?

Seena. Mis iseäralist küll meie vahel kõne alla peaks tulema? Midagi, mida kõne alla võtta asjata mille lõpp juba ette teada? Ah, Märt! Ärge tehke mulle elu raskemaks, kui see

muidugi juba on!

Märt. Leeni! Teie ei tea mitte, või teie ei taha teada. Ja mina mõtlesin, et teie uneti peaksite teadma. . .!

Leena. Mis teie ütelda tahate? Paremu, Märt, kui ma mitte ei tea. Mis kasu sellest olemis? Mina olen ennast teie teiste teenijatega ühte rilda lugenud, ärge hakake mind säält eraldama, sellest ei tule hääd!

[Anu tuleb weepaariga, Märt astub värsitult kõrvale.]

3. etendus

[Anu ja Leena hakkavad mänguid kostma, Märt kõnnib lähemale.]

Märt. Kas sa viirusse ei lähegi, Anu?

Anu. Muid veel? Teised hakkavad juba tagasi tulema.

Märt. Või muidu külasse?

Anu. Ei lähe mina kuhugile!

Märt. Mis sa's kodus mõnutad? Ilus pühapäev. . .?

Anu. Ei või ära minna.

No? Mis pärast siis mitte?

Anu. Ma pean ju perenaise järel walwama!

Leena [näitab ühtelugu Anule silmade ja kätega, et see peaks wainima,

Anu ei kuula]

Märt. So? Mis sa's perenaise järel pead walwama?

Anu. Et ära ei warastata.

Märt. Kes teda siis ära warastada tahab?

Anu. Wõi mina tean. Wõib olla, peremees ise. Sel on seesugused silmad.

Märt. So? Wõi misugune amet on seal tänna? Ise hakkasid selle pääle, wõi naksis keegi?

Anu. Wana. Anu ei teosnidagi, kui ei kästa.

Märt. Kes see käs kis?

Anu. Wõi peremees ei tea, kes majas tüdrukute käs kija on. [Wätab tühjad panged selga, ära.]

Märt [Seenale otra waadates.] Teie tellisite
siis omale - hoidja?

Seena [naerdes.] Naib olla ka?

Märt. Keda te siis ei usalda, isennast wai
mind?

Seena [nagu enne.] Päris hästi mitte ühte
ega teist.

Anu [tagasi tulles.] Minge nühalistele vastu.

Mogri = Märt seob hobust aia külge! [Ära]

Seena [tahab ära jooksta]

Märt [Seenale vastu astudes, kirglikult.]

Seeni! Et sa tead! Mitte keegi ei päästa
sind minu käest. Mitte keegi! Oh: mi-

na ei ole Räätsa = Märt! [Seenale silma
waadates, südamlisult.] Mina - armastan

sind, Seeni! [Pöörab wärawa poole mine-
ma.]

Seena [silmad lööwad särana, aga kõiges
silmapilgus, kahte wänt kokku pannes,
kurvalt.] Oh Jumal, Jumal! Mis sest

küll peab saama! [Kogub ennast silma-
pilgu, siis ka Märdile järele.]

4. etendus.

[Moogi-Märt tütre Miiliga tulevad
aiavärvast. Märt nagu würst, kes
oma valda vaatama tuleb, teores ja
uhke, ei kergita kübarat ega tereta.
Miili jookseb teinast mööda. Leenat
teretama.]

Noor-Märt. Tere isa! Kuidas sa nii häa
mütte pääle tulid, meid vaatama tulla?
Praegu pidin [lööb silmad korraus Leena
poole] Leenile ütlima: pääle löünat pa-
neme hobuse ette ja sõidame Moogile.
[Sirutab käe isale vastu, see põeb närand-
mist asjata kombens.]

X Wana-Märt [wisedes, iga sõna nagu
kägistades.] Mis niiam sul siis oli?

Noor-Märt [jahedamalt, pistab ärapõla-
tud käe püksitasukusse.] Ei midagi ise-
äralist. Niisamuti. Ei ole tükki aega enam
korku saanud...

Leena [ennast Miili käest lahti tehes, wõ-
tab südamlisult wana Mardi käe, mida

See nagu puutõmpu vapustada laseb.]

See oli tüüpsest ilus, et te tulite ja Miili ka kaasa tüite! Homminust saadik oli niisugune tundmine, et külalised tulewad, ja tulivadgi ka...

X Wana-Märt [urisedes] Mis ta end edvistab!

Seena [ei pane äratõukawaid sõnu tähelegi]

Kas istute siiasamasse, või tulite tuppa? Siin väljas ongi lõbusam... [Nähes, et wana Märt nii puine on, lõpewad tal sõnad suust.]

X Wana-Märt [toorelt] Mis sina siis hakkid, ega me sinu külalised ei ole.

Seena [jahmatab, aga püüab siiski lahke olla]

Minu külalised ikka ka, Miili minu külaline!

Noorel peremehel oligi kõige selle homminu aeg igaw...

Miili [tõmbab Seenat kätt pidi emale.] Tuli ära, mis sa ennast näägutada lased!

X Wana-Märt [nagu lasu rasksti pingile wäjudes]

Wõi igaw! Wotku naene ära, siis ei ole enam igaw. [Pojale]. No mis sa's wahid, nagu ei oles sa enne mind näinud? Tee rüü lahti ja wasta.

Noor-Märt [muralt] Mis ma pean
vastama, kui sa midagi ei ole küsinud?

X Van-Märt. No siis ära wahi, suu silmad
ammuli. [Hakkab napsi pudelit taskust
välja kiskuma, Seemale.] Kahwel tee, wõi
mis!

Seena, Kohe! Ma teon midagi pääle wõtta
ka! [Loorseb tuppa.]

X M-Märt [silmas lina laual.] Näe, missu-
gust edewust siin ei aeta, nagu sakstel, li-
na laua pääl...!

Noor-Märt [rahulikult] Ära hädalda mi-
dagi, isa, see ei ole sinu raha eest. See on
Seeni enese töö, näe, sääl on weel terve rida
kangaid maas.

X Van-Märt [nagu enne]. Wõi ei ole minu
raha eest? Kelle raha eest siis? Sinu raha
eest vist?

Noor-Märt, Seerord küll! Sinule on rent
maksitud.

X Van-Märt [kurjalt]. Wõi rent maksitud?
Ja kolme endise aasta rent? Kus see on?

17.
Kas see raha on maritud?

Noor-Märt [pöörab tusselt näo kõrwale]

Seena [tuleb, paneb karbitaldriku ja klaasid lauale; hakkab pudelit lahti rikkuma]

X Wana-Märt [kõrpsid silmates.] Waata, kuidas siin lagastatakse, siin süüakse korpe! Mina ei saa korpe süüa, mina ei wõi, minul ei ole seda raha - siin süüakse korpe!

Seena Mõgri onu, mis te müüdi saari olete, ega me ju ega pühapäew...! Nagu aimdus oli, et külalised tulewad. Ja - meil on ka tänawu saja rubla eest wõid ära müüdiud kah...!

X Wana-Märt [lünkab käega karbitaldriku ja klaasid kõlinal eemale ja hakkab pudeli ümbert kinni.] Ja kus see raha on? [Lahtist peopesa näidates.] Mina ei ole raha näinud ühti.

Seena [aralt] Raha peremehe käes!

X Wana-Märt [kurjalt wahtides.] Peremehe käes? Kes se siin see peremees on? - [Logestab pudelist wina ja tõstab siis pudeli peija.]

ette.] No võta!

Koor-Märt. Täna! Mina ei taha.

X Wana-Märt [pilgates]. So-oh! Minu
praeg ei võtaqi wiina, minu praeg
ei tahaqi mees olla!

Koor-Märt [karmilt]. Ei võta jah. Tead
küll, mis sellest võtmisest välja tuli.
Heitsid mulle praegu maksmata
jäänud renti ette!

X Wana-Märt. No lõveta siis, pääle,
mina võtan teda. Mina väin teda
võtta, minul ei ole renti maksta.

[Logistab jälle pudelist.]

Leena [meelitades]. Katsuge inka meie
korpi ka, mis te ära põlgate!

X Wana-Märt [venitades, et õieti oma suu-
rust näidata]. Aida, võtmed ja rehnu-
di raamat too siia!

Koor-Märt. Isa, kui sa naisuguses tujus
oled ja ilmsiüta inimestele haiget teed,
siis parem kui sa ei oles tulnudgi!

Leena [nukkalt]. Jah, ei tea, kes wana =

peremehe nõnda ära on pahandanud!

Miili [lähemale tulles] Mina tean küll.

Suhtame: Taak pidi isale täna tuhanda-
rublalise obligatsiooni oma talu peäle viis-
saja vastu ära tooma, nüüd jälle ei toonud...
ootus ja lootus oli ilmaaegu.

X Wana-Märt [hviatades rõhku viimase silbi
pääl.] Miili: ei!

Miili [edewalt] ... nüüd jälle ei toonud,
oli Taasi-Taani käest päris tuhat rubla
tuhanda vastu laenata saanud.

X Wana-Mart [Leenale rõhulates] Mis sa
wahid siin, suu silmad pärani ja muusta-
tud wamiili asju!

Leena [rõhundes ära]

Miili. Mis sa's Leenile sellepärast suhu sil-
mi kinni kargad? Ega's tema süüdlane ei
ole, et sul sehwit tegemata jäi? Tuhat olen
sa inka wälja nõudnud, kui sa ka keiges
wiisrada olensid annud. [Tutustamere
kembel wemmale] Tsa on pahane, et üks
obligatsiooni wallast Taasi-Taani kätte läks,
kuna teised muudugi kõin tema käes on.

X Wana-Märt [ähwardades] Miili i.

Miili . . . isa nõgu ei ole täielik, üks obligatsioon on mujal, seda ta ei wõi unustada!

X Wana-Märt [ei jüua ennast pidada.]

Mujal, misugune näljarott! Emel ei olegi enam raha, kui kõiges see tuhat rubla waevalt, - sellesama topib Luhtame-Taagu kätte. Ja - tuhat tuhanda wastu! Kes seda eme on kuulnud!

Kus on veel teine misugune rumal, kes sedawiisi raha laenab! Ääh!

Miili [astub Leenole järele]

Woor-Märt [piinatult] Piinlik seda kõike kuulda, isa! Jaasi. Jaan on auus mees, et ta Luhtame-Taagu sinu küüsi päästis!

X Wana-Märt. Pois-s-s!

Woor-Märt. Sina laenud ju terve walla pääl nagu paine! Kui palju inimesi sa oma rahalaenamisega juba õnnetumaks et ole teinud!

X Wana-Märt [suurelt] Ei ole mina kedagi kutsumas näinud, ei ole minu näes ühtegi wägisi wõetud kopinat. Kõik on auusasti saadud ja iga mehe enese tahtmise järele minu kätte toodud. [Paneb rusinas kae raskesti laua peäle.] Ja sina? Mis sina's arwad? See on ometi ärkstarkõik, kui palju Luhtame-Teagule anna, wiissada wõi tuhat. Ära maksta ta seda inka ei jõua, talu inka lähel, mingi pikka wõi lühikest aega!

Noor-Märt. Minu meelest on see wargus, kui sa wiissada annad ja tuhat wõtad, ei, see on enam, see on röövimine!

X Wana-Märt [wihasel.] See on protsent, mis raha kannab, raha protsent! Tark inimene wõtab vastu, mis temale tuuakse. Ja kui sina teistwisi tahad elama hakata, on sul warsti peenike peos! On inka hää sinulegi, kui minul midagi on. Hõhoho, päris hää! [Ajab ennast üles.] So, ja müüd tule, läheme sinu majapidamist waatama.

Läheme wähe aida juurde, siis saame
 warsti näha, kui palju sul asja uh-
 kustada on. [Astub wärawa peale
minema]

Noor-Märt [tusaselt] Wäid waadata,
 kui sa tahad. [Toob toast wõtmed, astub
isale järele.]

5. etendus.

Leena ja Miili [tulewad käsikäes
toast.]

Miili [röömsalt]. Ja - kas sa tead, Leeni,
 kas sa oskad aimata? Minul on -
 peigmees!

Leena [elawalt] Täesti? Siis ma soowin sü-
 damest õnne! Wõi niikaugel! Ja mitte
 sõna na ei ole sellest kuulnud! Muide
 oli ikka terve kihelkond nõla täis, kui
 sul korra jalle kesilane oli käinud.

Miili. Ega seda ei tea na keegi inimese
 hing, ega ta weel isa näest küsimas ei
 ole käinud.

Leena. Ah! Sul on siis enese walitud

peigmees? Siis ma saovin weel enam tuhat
kurda õnne! Mina kartsin ikka, et sa kurra
oma tahtmise wastu kellegile minema pead,
keda isa tahab ja sina mitte.

Müli. Isa? Isa üteln mis tahes, sellest ^{enam} mina
ei hooli. Kas ma wananis tüdrukus pean jää-
ma? Ei, seda ma ei taha.

Leena. Noh, seda Mogri-Mardi tütrek kartta
ei ole!

Müli. Kuidas ei ole? Kas isa mind lasub
mõnele minna? Üks ei ole häa ega teine.
Ühel on talu liig wäikene, teisel ei ole heina-
maad hääd. Kolmandal on wamili wõlad
makssta, neljandal õde ees. Ja mis weel
wiendal ja kuendal wigas... isa leiab ik-
ka midagi laita ja keelda. Puhke. Henna
pejale ma olesin läinud, seda ma armasta-
sin, [hakkab nutma] selle talul ei olnud küll-
kalt metsa!

Leena. Mis sa seda weel taga leiad, see ise-
juba...

Müli. Jah, temal juba ise naene ja laps!

Puldre = Peetri pojale oleksin ka läinud, jälle isa ei lasknud, selle talu piirist aeti raudtee-siht läbi, jälle ei kõlba - mud ja - sedawiisi [kuivatab silmi]. . . sedawiisi-ongi kõik inimesed ära hirmutatud ja keegi ei julgegi enam tahtma tulla . . .

Leena Müüd on sul siis jälle keegi, kellele sa minna tahad? Siis pea süda rõõmus ja tee ka asi läbi! Kuuled Miili!
Miili [läikuvail silmil] Jah, Leeni, müüd mul on jälle! Ja kas sa tead, misrügune! Plus, elaw, uhke, misrügune, kelle järel kõikide tüdrukute silmad käivad. . .! Ja kuidas ta mind armastab! Ah Leeni, ma olen nii õnnelik [kaisutab Leenit ja keerleb temaga ringi] nii rõõmus ja . . . ah, ma ei mõista ütelda, kuidas!

Leena. Kas mina teda ka tunnen?

Miili. Muidegi tunned! Aga pea suu, Leeni, kuuled! Mitte elawale kui hingele. . .

Leena. Seadagi, kui sellest veel rääkida ei wõi. Kes ta siis on?

Miili. Kaupmees Pärn!

Leena [ennast Miili kätte wahelt lahti tehes]

Kaupmees Pärn? Kiriku juurest?

Miili. Hojah! Ah, ma olen nii rõõmus, nii õnnelik...

Leena [rahuliselt.] See on ju pää asi, et sa õnnelik oled. Aga - isa? Kas Pärn temale häa küllalt on? Kas isa sind temalegi minna laseb?

Miili. Isa? Tema tehku nüüd mis tahes, mina enam ei kuula!

Leena. Aga kui - isa sulle midagi ühes ei anna?

Miili. Ärgu andku! Pärn ütleb: tema sulle järele ei küsi. Ah, kuidas ta mind armastab! Üle päewa saadab mulle kirja! Ja kui sa teaksid, Leeni, missuguse! Kui sa muile tulled, küll ma annan sulle lugeda!

Leena. Wõi iga üle päewa? Kuidas sa kirjad kätte saad, et isa ei tea?

Miili. Ja, mõtle ometi, kui kaval ta on, mis ta wälja on mõtelnud! Postitasku-kandja lähel ju meilt mööda ja paneb kirja ~~ta~~ äärde kivi alla. Täält teen ära. Mineval pühapäeval, kui ma sääl käisin, ütles ta...

Leena. Mis? Sina käisid tema juures?

Miili. Nojah, mis sest siis?

Leena. Nojah, aga... Kuidas temal siis pühapäeval aega on? Temal on ju pühapäeval pood lahti?

Miili. Poe kõrwal on ometi wäike kammer. Mina ei saa ju muul ajal kodust wälja, kui kirikusse minesi päha. Siis, juttuse ajal...

Leena. Mõned ütlevad - Miili, ära sa pahaks pane - et Pärn suur tüdrukutekütt olla ja et sääl pöe kõrwal kambri alati naisterahvast külalisi käiwat...

Miili. Ilma inimeste jutt, Leena. Ega Pärnseda ei salga! See on muide

äri pärast, et ta mõnikord kedagi tuppa
 viib, seda enam tulevad tüdrukud ostma
 ja ei lähe teise poodi, harjuski juurde.

Seena. Võib olla. Ja - Pärn ei tee sinu
 kaaswara peäle mingit rehmungit? Mõ-
 ni ütleb: Pärn otsivad rikkast naist, te-
 maal ei minnagi kauplemisega hästi.

Miili. Pärn ütleb, et kui isa hääga ei anna,
 tema minu kas või ihuhalasti salaja
 majast viib ja millegistgi ei küsi.

Seena. Oh sa õnnelik Miili!

Miili. Ja, ja sina ka, Seeni, pead oma Mär-
 di saama, ajagu isa kas või tiritammi.

Seena. Mina? Mis juttu sa ajad? Mina?

Miili [clawalt]. Nojah, sina, nimelt sina!

Sa arwad, et ma ei tea? Oi, Seeni, meie tüeme
 veel ühel ajal pulmad!

Seena [miskralt]. See on ilmainimeste välja-
 mõeldud jutt, Miili!

Miili. No salga peäle, kui sa ütelda ei
 taha. Mina tean mis ma tean. Tule, läh-
 me tuppa, teised tulevad. Seal räägime

edasi. [Wib Leena nättisidi tupsa]

6. etendus.

[Mõlemad Märdid. Wana-Märt lasel
ennast jälle nagu lastu laua juurde
maha, tõmbab nüüd korbitaldrenu
lähemale ja hakkab suure süuga
sööma, kuna noor-Märt laua juurde
seisma jääb.]

Noor-Märt [xui isa midagi ei ütli]

No sa ei ütli midagi, isa?

X Wana-Märt. Mis ma's pean ütle-
ma. Sinad on sul alles.

Noor-Märt. Kinda ei olnud, et müüa
oleks maksnud.

X Wana-Märt [uurawalt] Palju sul's
raha waja on?

Noor-Märt. Raha? Ei tea teda praegu
millegi pääle waja olewat.

X Wana-Märt [palju lahkemalt]. Sa
tuled siis omaga üna hästi läbi

Noor-Märt [kehitald õlarid]

X Wana-Märt [inna süües]. Kuudas

sul siis tööjärg on? Millal sa sõnnikut
wedama hakkad?

Noor-Märt. Sõnnikut wedama? Kas sa tee
ääres tähele ei pannud. Lõpetasime eila
juba sissekūnda

X Wana-Märt [tal jääb imestuse pärast pala
poole tee päale rahu pistmata.] Ime! Mina
ei ole veel hakkunudgi. Ta-raha ei ole sul
ka vaja?

Noor-Märt. Ei. Kuida sa selle päale tuled, et
mul-raha vaja peab olema?

X Wana-Märt. No, kui endiseid aastaid
mõtelda?

Noor-Märt [silmi emale pöörates, nagu
häbelikult.] Endiseid aastaid peame ara-
unustada katsuma!

X Wana-Märt [iseeneses uhustades.] Oli ikka
tark mõte, sulle noor, ilus tüdruk pere-
naeseks panna, seisad paremini nodus..!

Noor-Märt [imeks pannes.] Selle müttega
wõtsid sa Leeni majasse?..

X Wana-Märt [naerdes.] Mis sina siis arva-

sid?

Noor-Märt. Mina mütlisin, sul seiris
ainult odaw, urtaw inimene silmas,
kellele palju palka makssta waja ei
ole.

X Wana-Märt. Hähähä! See muidugi
ka. [Lünnab tühja taldreku eemale,
suid maigutades.] Päris hääd! Oskab
teha küll.

Noor-Märt [erutatult, sügawasti hinge
tõmmates, hwoogu wõttes.] Isa!

X Wana-Märt. Ko mis siis?

Noor-Märt. Seeniga on õnnistus majas-
se tulnud, tema läbi on minust ini-
mene saanud, tema läbi on majapidar-
mine niisugune kui ta on - aita mul
nüüd teda ka kinni pidada!

X Wana-Märt. Kas ta arajooksta tahab?
Ara kardad, kuhugile ei lähe. Lase see
minu mure olla.

Noor-Märt. Ah, isa! Wäewaimuga? Sa
ei saa minust aru!

X Wana-Märt. No kui ta ära jooksu tahab?

[Muigades] Seda hääga kinni pidada, seda peaksid sa ometi ise mõistma! Muide ei olnud sa sugugi nõnda rumal.

Koor-Märt. No ja, isa, sa peaksid mind vähe kindlamale jalale seadima. Mis sa arvad?

Wana olen ma sens ometi juba küllalt, minu majapidamisega olid sa rahul, mina ei ole enam see mis ma olin, ja -

X Wana-Märt. Ma olen sulle ju talu pidada annud - mis siis veel?

Koor-Märt. Seadi mind julgele jalale, lase Räätsa talu minu nime peale ära kirjutada.

X Wana-Märt. Hähähähä!

Koor-Märt [erutatult] Mis pärast siis mitte?

Sa näed ju, seda karta enam ei ole, et ma talu läbi löön? Sulle jääb ju see oma ruurkoht, seda tahtma mina ei tule!

X Wana-Märt. Enne surma ei tee mina midagi. Nõnda rumal ma ei ole. Ei!

Koor-Märt. Ma palun sind, isa!

X Wana-Märt. Mis sa nüüd! Küll sa korra saad kõin! Kust see warandusehimu sulle nüüd korraga tulib? Sa mis sa's tahad? Tõlu on sul käes, ela! Kuu sa renti marasta ei jõua, ma ei nõua. Mis sa's veel...?

Noor-Märt. Nojaa, isa, aga eks kindlam jalgaalune oleks ~~sa~~ inna kindlam! Ma olen ju väga tänulik, et sa asjaga päri oled ja tahaksin siis küll, mida warem seda parem pulmad ära teha.

X Wana-Märt. Keda sa siis wõtta oled mõtelnud?

Noor-Märt [jahmatades, erutult] Kuidas? Kellest siis meie wahel praegu kõne oli? Leenit tahan ma wõtta.

X Wana-Märt [külmalt.] Leenit, Leenit! Mis sugust Leenit? See nimi pääle. [Pigistab silmad pilunile, järele mõteldes] Kellil siin ümberkaudu Leenit tütar wõiks olla, keda wõtta sünnib?

Noor-Märt [suures ärewuses.] Meie oma

See nit, sedasama See nit, kelle sa mulle
perenaeseks oled pannud, kellest sa
praegu ütlesid, et - seda kunsti, teda hääga
rinni pidada, peaksin ma oneti mõistma?
Kas sa's nüüd äkki teisiti mõtlema oled
hakanud?

X Wana-Märt [hakkab laia häällega naerma]

Noor-Märt [õnnetult] Mis sa's nüüd naerad!

X Wana-Märt. Kuidas ma's mitte ei pea
naerma! [Tema viha tõuseb] Mõgri-Märdi
ainus poeg ja Masa-Antsu tütar! Kaas wa-
raks toob ta sulle midugi sulle wõla ühes,
mis isal minule makssta on, mis?

Noor-Märt [on nagu wäim põlwele seest ka-
dunud, ta otsib istet.]

X Wana-Märt. Ei! Mõgri-Märdi pojale ei ole
kõige rikkam ka veel rikas nullalt! Mis
ma räägin, nii rikat ei olegi! [Singedalt]
Ja siis kõneled sina Masa-Antsu tütrest!
See peab minu poeg olema, kes niisugust
rumalat lori ajab! [Ajab ennast üles.] Kana
ma's siin niisugust kollust ^{uige} päält kumlan?

[Küüab] Miili-i! [Mõurgades] Miili-i!

Miili [ilmub lahtise akna pääle.] Tah!

x Wana-Märt. Tule! Mina lähem! [Han-
kab wärawa poole astuma]

Noor-Märt [ühe sammu temale järele
astudes, südame põhjast.] Isa!

[Wana-Märt ei jää peatama, ega waata
tagasi. Läwe pääl jätab Miili outja See-
naga kännu jumalaga, nokutab wenna
poole pääd ja tõttab isale järele. Leena
kaob tuppa.]

Noor-Märt [pingile langedes, kätt otsa
ette liües, waluga] Ah!

Teine waatus.

Mogri talus. Wäheldane, wanatmoodi ta-
 luhõone tagakammer. Madal lagi, väike-
 sed aknad, lihtsad majariistad; ainuke-
 ne toredus on raudne rahakapp ja seinä
 pääl naela otsas püss. Pakemat kätt aknad
 õue poole külge, tagasinas üks peretoa
 kaudu õue, paremat kätt ahi ja teine üks.
 Kuu akn. [lahti, kuulduub cemalt kinnestega
 raiumist ja saagimist.]
 1. etendus.

Lahtise akna all seisab Wana-Märt ja raus-
 kab aknast wälja õue. Tantsib kahe jela pääl
 äriture pärast. Ahju kõrwal nurgas woki taga
 perenaene. Låwe kõrwal seisab alandlikult

Marjapuu, ilma et suud lahti tees; sügab
wahel habet.

Wana-Märt. So, no - hanka niid liiku-
ma! Seda jalga tõsta - teist. Seda jalga-
teist! Said juba paigalt ära? - Rute mini
wähe!

Weniv hääl [õuest] Ega ma rute mini ei
saa, kui ikka inimene!

Wana-Märt. Ah rute mini ei saa, kui ik-
ka inimene? So, sina oled kah inimene?
Wõi sina kah?

Hääl [õuest] Tu ma ikka olen, hobune
ma ju ei ole!

Wana-Märt. Wõi ei ole hobune? Waata,
et ma ei tule üle ja ei pane si hobuse
kõrwale tiislisse! - Saussed wõta säält
seina päält! Loox ka, - ohjad! Rute mi-
ni! Wõi tema ei ole hobune! Nojah,
muidugi ei ole, temale maksas palka!
Sa oled hullum kui hobune, hullum! Hobu-
sele löika piitsaga, saad ta liikuma, sind-
ääh! [Pöörab akna alt ära ja tõmbab sel-

le niini] Olen waja minna ja temale paar tu-
list nõrgetada, et ta õige näeks, mis ta on ja
mis ta ei ole! Aga - noh ...!

Perenaene [õnnelult] Mis sa nüüd ometi
nõnda rääskad, juba esmaspäewa hommi-
ku jälle! Millal nõnda see nädal otsa saab!
Sedawiisi ei wõi küll keegi ristitud inimene
enam sinu teenistusesse hakata.

Wana-Märt. Siis teon ma niisugusid, kes risti-
mata! Wenimise eest minna palna ei maksa,
wenimise eest mitte! Mina ütlen temale: wata
hobune, too soo seest wõrem samblaid, chi-
tuse töömehed wõtawad. Tema - hakkab jalgu
mässima, tema - „paljaste jalgadega soo
sisse ei lähe!“ Mässib ja mässib, wenib
ja wenib, mina - oota ja oota! Et neile kura-
ditele ka - kapju otsa kaswanud ei ole!

Perenaene [õhates] Püha Jumal! Mis sa nüüd
ometigi suust wälja ajad!, Et neile kapju
otsa kaswanud ei ole...!”

Wana-Märt. Hajab, et wii meeliga inimesel
waja päält waadata ei ole, kuidas tema

oma jalatsimeid mässib ja hõaega
raiskab! Kallist tööaega, kui sönnik
juba isegi vedada! Muudugi, sinu tüd-
rukud võivad teha mis tahavad, nende
järel ei waata keegi!

Perenaene [tusaselt.] Minu tüdrukud ju-
ba hommikust saadik põllu pääl ja
laotavad sitta.

[Sel silmapilgul on eestlast ja õuest
tüdrukute ja poiste mitkumist kuulda,
kes üksteist taga ajavad ja määraks
valada tahavad. Üks prantsutab lahti
ja üles kroogitud alumiste riiete ja soppaste
jalgadega, nagu nad praegu sönniku-
vesse juurest tulnud, jooksevad tüdruk-
ees, poiss weekapsaga järel, üle pööranda.
Poiss on weth kaela saanud ja tilgub.]

Tüdruk. Jaan kurivaim! [Peidab emast
peremehe selja taha.]

Wana-Märt [püüab astades perenaesele]

So! Sääb on nüüd see sinu-
sita-
laotamine!

Poiss [eksitamata] Peremees! Hõia wähe
est! Pange täie wett walas kurivaim kaela!

Südrus [peremehe selja tagast] Et sul une-
waew kergemini päält ära lähes!

Wana-Märt [tuliwihane, pörutades] Wälja!

Kas ma hullamise eest teile palwa mansan?
Hark pihku ja koormat tõstma! - Siis wõtan
ka weel...!

[Südrus on wäheki läwest wälja lipsanud]

Poiss [lõlli näoga ümberpöördes ja ära minnes,
trotsiwalt] See oli omast ajast peremees, omast
ajast! Wanakurat anda uma hingedele ka
söögiaja.

Wana-Märt Suu ka weel pääs! Suu ka weel...

[Tahab wihasilt püisile järele tormata, aga
tallutab ennast.] Ei mansa ju wihastada!

Küll tuleb palgaõiendamise aeg, küll tuleb!

Küll siis saame seda wanakuradi söögiaga
näha...

2. etendus

Neer-Märt [astub läwest sisse, jääb kuu-
latama ja waatab ringi, annab Marjapuu]

kätl.] Tere meister! [astub isa poole] Tere, isa!

Wana-Märt [ei waata poja päalegi, Marja-puule] No, mis sina veel wahid? Nägid ju, et sa samblid saad!

Marjapuue [habet sügades] Samblaid inna küll... oleksin peremehega veel rääkida tahtnud, laupäewa õhtul ei saanud korrata... Hüüd jälle tuli teile kübaline, - eks ma wõi siis pärast ka... [jätab pooleli ja lähub ära] [wäike wähe]

Wana-Märt [tusastelt pojale] No kust sina tuleid?

Noor-Märt [lahkesti] Kodust inna. Tulin waatama, kas ma oma rahwaga sulle sõnniku woe-talgusele appi tulla ei saa?

Wana-Märt [pöörab pojale selja, pahaselt urisedes] Appi...? Ei tarwita minna sinu abi, katsu kuidas enesega teine saad!

Noor-Märt, Sa oled siis inna veel minu päale kuri? [ema poole, kes temale lahaste kätega wastu tulemist on]

Tere ema! Kuidas näsi näib? Endist viisi?

Nojah! [Miili on tuppa tulnud ja õhinal lähemale astunud.] Tere, Miili! Kuid peate mul mõlemad appi tulema ja isat lepitada aitama, isa on minu peäle pahane!

Wana-Märt [urisedes] Kuidas ma's mitte ei pea olema, kui sa lapsiku rumala looriga tuled, nagu eila...

Noor-Märt [wiivitades] Ei tea, isa, kui me seda asja uuesti iga külje peält järele kaalume, kas engi nii rumal?

Miili. Ei ole see midagi rumal!

Wana-Märt [pahaselt] Tema ma! Kas suu aisti nina all! Kes see sind on küsinud? Paremini katsu, et ise korra mehele ja naelast toita ära saad!

Miili [haawatult] Minu süü läbi ma vist veel sinu toita olen? Küll ma lähen ma, ja võib olla, enne kui sa aimatagi tead.

Pernaene. Mis te's müüd kuhu jälle rüudite?

Wana-Märt [riisa laotades] No mure müüd kulle. Mäsa-Antru tütar tahab

wõtta!

Perenaene [õnnelikult] Märt wõi? See nit? Koh siis Jumal õnnistagu...
[Kohkub isegi oma sõnade üle ja jääb
wait.]

Noor-Märt [silmad langewad tänulikult
ema poiale]

Wana-Märt. Wõi, Jumal õnnistagu?
Siis lase pejal misamasugune lull
tinn teha, nagu ma ise tegin? Mis sa
mulle kaasa tõi? Häbi ütelda: Paar
mullina konti ja tallenest...!

Perenaene [murralt] Jah, kohkum-
mend aastat oled sa mulle seda
nüüd juba ette keitnud, - nälga ei ole
me, Jumalale tänu, jäänud! [Läheb õha-
tes ära oma woxi tahas.]

Wana-Märt. Sest et mees oli! Mees, kes
ennast näljast läbi sai! [Põlgawalt]
Sinu pärast...

Noor-Märt [wiximise järle, alandlikult]
Tsa! Mis tarwis sa ahmitsed seda rix-

kust? Mis sa ternaga tahad teha? Kahte
 elu sul ju ei ole! Ja selle ühe sees ei jäna
 sa sedagi, mis sul on, ära toovitada! Mõttele
 ometi ka järele!

Wana-Märt [äritatult.] Sina mõttele järele!
 Peisime mis sa oled! Et sa ilma elust ka
 veel mitte pärmugi aru ei saa!

Noor-Märt [õlasid nehitades.] Mina saan
 sinust jamaal viisil aru, Mina ei salgu rik-
 kuse väärtust. Nii kõrgeks kui sina, mi-
 na teda hinnata ei saa.

Wana-Märt [rinna pihta kopitades.] Kes
 rikas, on nagu Jumal! ja nagu Jumal!
 Naib kõik, - teeb mis ta tahab! Mida rik-
 kam keegi on, seda enam on ta Jumal!

Noor-Märt. Aga isa!

Wana-Märt [vihaselt.] Kes rikas, on Jumal!

[Susaselt.] Aga sellest ei saa ju sina aru,
 selle üle ei maksa ju sinuga rääkida.

[Pöörab ennast ära ja otsib kübarat.]

Noor-Märt. Ära mine kuhugile, isa! Ma
 saan ju aru küll, mis sa mulle silgeks

teha tahad. Ja - [viivitades] et cilase jutu
pääle tagasi tulla - [veeretab kübarat näp-
pude vahel, ei usalda hakata.]

Wana-Märt Koh?

Koor-Märt. Kujab, ... kui aigas siis sinu
meelest see tüdruk õige peab olema, ke-
da minul võtta sünnib?

Wana-Märt [peatama jäades] Ko - kün-
metuhat rubla kõige vähemasti! Ütleme-
nii aigast ei ole teada, siis ometi viis!
Küstituhat on väikene täpe, alla seda
ei või.

Koor-Märt [õhates] Palju ma siis ise
sinu meelest väärt olen, isa?

Wana-Märt. Sina? Sinu meelest ei ole
sa midagi väärt. Maksud mul palju,
palju raha.

Koor-Märt [kibedalt] Minu ise ei ole
omasti vahel - midagi väärt, aga tüd-
ruk neda ma võtan, peab viis tühalt aigas
olema? Võnda on?

Wana-Märt [pejale utsa vahetides] Mis

arutamine see siis müüd peab olema?

Noor-Märt. Mina tahaksin sinule selgeks teha, et kauba eest, millel sinu omal ütluse järel väärtust ei ole, keegi omati müütuhar rubla maksma ei hakka!

Vanamärt. Lase see minu müri olla!

Noor-Märt. Ühtlasi tahaksin sulle ka midagi müüd ette rekumendada. Viie-tuhanda rubla protsent on kroonu paberites umbes kaassada, kui palju, siis kaassada viiskümmend rubla...

Vanamärt [kui arjatumdja] Hull! Viie-tuhanda protsent on vähemasti viissada rubla, rekumenda kuidas sa tahad. Kümme protsenti omati raha peab kandma!

Noor-Märt. Olgu siis ka viissada rubla, kui sa tahad. Räätsa talu rent on ka viissada rubla. Oieti - wööras seda müll makssta ei wõi, aga. - Olgu isa ja poja wahel.

Vanamärt. Mis jutt see siis müüd jälle on?

Noor-Märt [nature pahaselt ja murralt]

See rehnung käib Räätsa talu tulevase perenaise kaasavara kohta. Kolm aastat pidasin oma Räätsa talu, palju sa minu käest renti said? Kopsikutgi ei saanud, maksid veel minu võlgasid: küttris, poes karjuse juures ja rehtus. Perepalu jäi muidugi sinu makssta, Wiissada rubla jäi sul iga aasta saamata, teist wiissada maksid sa veel iga aasta juurde, see on tuhat. . .

Wana-Märt [vihaselt] Mis sa's seda mulle veel meelde tulevad? Häbi võins sul olla!

Uuor-Märt Mul on ka häbi, aga - wiissada jäi sul iga aasta saamata, wiissada maksid juurde, see on tuhat. Sinu enese rehnungigi järel on tuhat rubla - kümnetuhandalise kapitali protsent? -

Nõnda suur on Leeni kaasavara.

Wana-Märt [tõstab kae üles lõõma] Wastata kui ma laen sulle! Mis paisinere juttu sa mulle ajad ja seda ette rehkendad,

mis ei ole? Rehkenda mulle seda ette, mis on, ja mitte tuult!

Noor-Märt [tõsiselt.] Isa, mina rehkendan ju sulle kõik see aeg seda ette, mis on, ja mitte tuult. Mis sa arvad, kuhu maantee kraawi mina küll korra oleksin lõpsnud, ehk kuhu kõrtsijaia taha kakeluse pääl maha löödud, kui - minu elus muudatus ei oleks tulnud? Ja mina ei oleks enamast mitte muutnud, sa tegid ju kõik tembud minuga ära. - Kas see midagi aitab? Ma olin ju rikka Mogri-Mardi poeg. Isa elas ju nõndasama, jõi ja suurus tas kõrtsis.

Vanamärt. Mitte oma raha. Mitte oma raha, see on see wähe. Kehwadel on - pane tähele, mis ma ütlen: kehwadel on igal - pool oma Jumal kumardata, kiikus ja kõrtsis!

Noor-Märt. Olgu, aga - mina olin hukk - läinud inimene walmis, parandamata!

Sääl sai - kuule mind nüüd, isa! -

Sääl sai Leeni majasse. Lahke oli ta igäike

vastu, töö lendas temal näes, terve talu
 inimesed kiskus ta enesega kaasa, - mu-
 nule... waatas ta ainult nurwalt otsa,
 kui ma joobnult koju tulin ja - nurat
 majas lahti oli. Aga walitsus majas li-
 bises nägemata minu kätte wahelt ära,
 libises Leena kätte, pere tundis ja teadis
 ainult weel Leena käskusid ja kõin
 sai majas mees. Kui ma siis jälle
 korra, mitte enam joobnult, vaid targalt
 koju tulin, - ah!... Oma silmadega, il-
 ma rüheainsa sõnata on ta minust
inimese teinud, isa! Ja see ei ole minu
 meelest midagi wäärt? Meil on nüüd ri-
 nule rent makstud, meil on leib, meil
 on word majas, meil on töö leitud, meil
 on ka õnn majas, see kõik on - Leeni
 kaaswara ja enam kui tuhat rubla wastas
 wäärt! [Südamlisult.] Isa, mina armas-
 tan Leenit!

Wana-Märt [toorelt.] No - armasta! Kas
 mina sind teda armastamast olen

keelnud? Selle jaoks tüdrukuid ilmas on,
 ega's neid sellepärvast nohe ära ei võeta.
 Aravõtmine on jälle teine asi!

Koor-Märt [uisinasse pigistatud kättega].

Ah, isa, sa oled halastamata! Sinu suda-
 me pihta koputada, on nagu külna
 kivi vastu pörgata! Aga - [hõõruva isemeel-
 sega.] mina olen nõndasama rõva -
 ja tead isa - nõndasama isemeelne kui
 sina - ma olen ju sinu poeg, sinu ema liha
 ja veri! Mis sellest siis peab saama? Mina
 ei jäta Leenit ja kui ma temaga ka mõisa
 meenakaks peaksin hakkama! Ja sina -
 sina muidugi järele ei anna! Siis - on
 lahkiminek meie vahel käes. Minul ei ole
 isa ja sinul poega! Arvad, sa, et sa siis
 õnnelikum oled, isa! Ma ei usu mitte!

Wana-Märt. Hähähäh! Ära minu eest kardda.

Ära minu eest kardda! Kergem on olla
 Mõgri-Märt ilma pojata, kui Mõgri-Märdi
 poeg ilma isata.

Perenaine [nuttes]. Mis sa nüüd kürsad.

oma last! Mis sa teed selle rahaga, või mis tema temaga teeb, Kas see raha sind on õnnelikuks teinud? Või meid teisi?! - Waesem ei või keegi waene olla õnne poolest, kui meie oleme, mõtle, Märt!

Wana-Märt [põlgawalt] No - sina müüd! Peremeene, Sa, mina müüd! Kaks peigast wõttis sul Jumal õra, see wiimane veel - kui palju ei ole oma nutnud! Kui juba hällis ette kuulutati: see laps sureb sul wiina! Oh neid weriseid silmapisaraid ja ägamisi Jumala palees üksi! - Mõtle, Märt! Kui hakkab jälle juoma...!

Wana-Märt [ülbeht] Mis siis? Las' juob ja on mees! Eõinud mees selle kätte ei sure. [Semale on kõik see kõne igaweks läinud, ta tahab minna].

4. etendus

Masa-Ants [tüsine ja rõhutatud, astub üle läwe.] Tere kah!

Wana-Märt. Muudugi! Mäsa-Ants, see ka!
Seda oli arvata.

Ants [teretab kõini käega ja jõuab Wana-
Märdi juurde, väsinult.] Tere ka!
Tere ka!

Wana-Märt [hoolimatalt.] Tere jah. Koh? Oma
wõlga tulid maksma?

Ants [rasnelt.] Kui jõuaks nii kaugele, et
enam sinu võlgnik ei tarvitaks olla! Ei
ole, nagu sa tead, küll praegu sellens mingit
lootust. Ajad on raske! [Tõetab väsinult
Müüriti paratund istmele.]

Wana-Märt [higedalt.] Ajad raske...? Seda
wana laulu kuulen ma igapäev. Mul ei ole
nad midagi raske. Maksin, sellele mul
maksu on, ja asi korras. Enne, raske,
raske, aga paremat ei tule ialgi.

Ants. Wõi vlla! Mina tulin [vastab ängi]-
ei tea, kuidas ja kust alata...

Wana-Märt. Mis sa's kodus wabnis ei mõel-
nud? Siis - maksta sa ei jõua? - Keegi ei
jõua maksta. Mina pean küll jõudma,
kuhu mul maksta on, mina ei wõi kel-

legile ütelda: ma ei jõua.

Ants [wäsimult] Sul ei ole ju praegu maksu tähtaeggi. Mis sa wägisi sinna-
poole rised? Ega see selle pärast ei wõi
rääkimata jääda, mis räägitud peab
saama. Mina tulin oma- lapse pärast!
Seeni ei wõi enam kauemini Räätsale
jääda.

Wana-Märt [külmalt.] So? Wõi ei wõi?
Noh, siis maksa oma wõlg! Sinu lastega
ei ole minul tegu.

Ants. Sinul on tegu. Kas sa ei mäleta,
mis omal ajal oli, enne kui sa mu
tümaks said ja ma sinu tahtmist tege-
ma pidin?!

Wana-Märt. Ja mis siis nüüd?

Ants. Nüüd on asi nii kaugele...

Wana-Märt [pilgates, karmilt] Et minu
poeg sinu tütar wõtta tahab? Sean. Seda
aga ei ole. Ma ütlesin juba sel ajal ette,
et seda lootust ei ole. Kas ma ei üteli-
nud?

Ants [tema silm on suurelikult uurides wane-
Märdi pääle langenud, tema südames tõi-
sel kahtlus üles, kõgeledes.] Wõtta tahab ta..?
Mina- tean ainult, et ilma inimesed keelt
peksawad ja et minu tütar, nende suhu
on sattunud...

Wana-Märt. Ja, ja, see tuleb, kui huiatamist
ei kuulda, lootma ja õnge wäljahitama
hakarakse. Selle vastu ei wõi mina midas
gi.

Ants. [trüüstita] Olexs sinu peeg ulnud, mis
ta niid on kümme korda olexsid ka mul-
le onsjoni teha wainud ja ma ei olexs oma
last mitte selle niisatuse sisse annud!

Märt oli ju - [uure Märdi poole] anna
andens, et ma su enese kuuldes seda üttema
pean - [jälle wana-Märdi poole] hoopis nii-
sugune, et wähe kartta oli, et seesugune müst-
likule tütarlapssele hädawõhtlikus saada
wõis - sellert pidi iga inimene aru saama,
aga -

Wana-Märt [haawatult.] So? Wõi niisugune

ja seesugune oli minu poeg? Sõh, kui
minu poeg naisugune ja seesugune
oli, nagu sa ütled, siis on nüüd need
teiste käes naisugune ja seesugune olla.

Ants [rahnesti õhudes] Wõib olla! Ma
ei usu seda, ja - heidku Jumal! Ma
ei tahtnud sind pahandada, Märt,
ega ka sinu poega haavata. Ma tahtsin
ainult ütelda, kuidas lugu oli, kui ma
su tahtmist tegin. Minu ainus lootus oli,
et Märdi pärast Seena poolt midagi
karta ei pidanud olema...

Wana-Märt [kihutiselt] So? Siis sina oma
titardega walid ka?

Ants [tõsiselt ja rahuliselt] Ja, Märt, nii
kehvad ja wärsed kui me ka oleme - meie
walime ka.

Wana-Märt. Ma sinu tütre taolisi olex
minu poeg ka siis saada wõinud, et sega
jalaga. Aga teil oli juba sel ajal teine
plaan. Sinu rääkis küll nõnda, aga
süda mõttes teisiti.

27.

Ants [ülestõustes, etteheitvalt.] Märt!

Wana-Märt [ägedalt.] Ja, nüüd mängite te müüdugi, nagu olete teile ei tea mis suurt ülevõhust ^{kuin} kuin kuin. Mis mina siis tahtsin? Üks tütar vähem, kaelast söömast ära. Kes siis süüdlane on? Weisin mina kaal paisjalu juures seista ja keelata: tüdruk, ära tee, ära looda, ära ole kergemeelne, see ei ole sinu jaoks! - Miks siis sina seda ei teinud, ta oli ju sinu tütar! Kelle süü on? Küsi minu poja käest, see ütleb: tüdruk olla temast inimese teinud! Bäh sulle! Ja siis olen mina süüdlane!?

Ants [äritatult.] Märt! Ja siis ei pane sina mitte kahte kätt kokku ja ei tana, et sinu pojast inimene on saanud, kelle üle sa võõruse tunnda võid? Ja kui minu tütar selle juures kaasa aidata on võinud, sa ei hooli siis sellest mitte midagi?

Wana-Märt. Hahahaha! Kui piüüdumise pääle wälja mindakse? Kui teil juba algusest see plaan oli? - Kawal tüdruk,

se da ci wõi salata. Olgu siis nüüd
weel kawalam ja waadaku rahu-
ja paneb!

Ants [saab nagu punga päha, langeb
jõuetult istmele.]

[Kõige selle kõne ajal on kahe wa-
namehe wahel on.]

* Peremeene [wahel sõnata, miiminaga,
hadaldanud, wahel jälle kuulatanud,
siis woxi tasakesi liikuma sõnnunud
ja jälle seisma jätnud ja kuulatanud.

Wimase sõna juures kargab ta wõhku-
des üles.]

Miili [on taas tasakesi tegemist teinud,
wahel nagu wihaselts ka suu lahti te-
ha ja rääkima hakata tahtnud, aga
ikka ennast wõikima sundinud, astub
wõhkuvalt sammu tagasi.]

Woor-Märt [on akna all seismud ja wälja
wahtinud ning sõnu, mis nimelt teda
puutusiwad, nagu piitsahoopisid wastu
wõtnud, nüüd pöörab ta äkki ümber.]

Mis sa ütled! See on ju rumal leri! Seeni -
Seeni on nii süüta, nii puhas, nii kavaluseta,
et - mina teda ial wäart ei ole! Ja et... et...

[Ei saa arituse pärast senni suust]

Wana-Märt [antsule] No mis sa's nüüd tahad?
Oma wõlga tasa teha? Rumalus! Sada rubla
ju wanasti see taks oli - kümme rubla aastas!

Ants [rohumeelt taganedes] Märt!

Noor-Märt [piinatult] Aaah!

Ants [hingeri haawatult] Häbeneneda wõiks-
sid sa...! Kiisuguste sõnadega tulid sa..!

Wana-Märt [toorelt] Mis? Häbenenema pean
ma, kui ma^a sularahaga kinni maksan?
Kui ma sula rahaga wix kinni maksan?

Noor-Märt [wiigeunemas arituses] Mäsa
peremees! Ega teie õnneti mind minu isa
sõnade eest ei taha wastutama panna!

Ants [ilma nüenta] Sja..?

Noor-Märt [meeltheitwas ärewuses] Mäsa
peremees, te näete, ma olen nii õnnetu! Et
teie teaksite, kuidas mina mõtlen, siis -
palun ma, aeg ja koht ei ole seks küll

sugugi sündsad - teie tütre näth. Ants [ei leia nii ruttu ennast uksest -
ra sisse ja ei saa sõna suust.]

Perenaene [astub lahtiste, nagu õnnista -
vate kätega ühe sammum poja poole.]

Wana-Märt [sasil poja käewarrest kin-
ni ja kisub teda cemale] Mis? Mis
tempu sa teed? Kümme niusugust
löö üle ja inna oled sa mees, inna
oled sa Mogri-Märdi poeg. Mina
maksan kinni! Kuuled, mina
maksan kinni!

Neer-Märt [rahulisemalt, kindlalt]
Sul ei ole vaja midagi kinni maksta.
Ja mida kinni maksta oled, seda
ei saa rahaga maksta. Mul on valus,
et ma seda veel kinnitama pean,
mis ometi iseeneses igi mõista peaks
olema: Seeni on puhas ja puhtumata,
Seeni on minu pruut. [Pakub Mäsa-
Antsule näth, see nutab.]

Wana-Märt. Wõi sinul on pruut? Hahaha!

Sinul on pruut! Hahaha! Kuhu sa ta siis tahad panna? Kuda õige ennast ja seda teist teita? Minu leivaga mitte! Ei, minu leivaga mitte. Mina Masa-Antru lapsi ei teida.

Ants. Ah, Märt! Masa-Antru lapsi ei ole kellegil vaja teita. Neil on terved käed ja jalad, need teidavad ennast ise. Minuga tee mis sa tahad, - minu lapsed jäta rahule.

Wana-Märt [nagu arust ära] Kerista oma tütar minu poja juurest! Kerista ta! Tunni aja sees olgu maja puhas! Kõhja puhas! Ja oma wõlg mantsa ära! Kahensa sada! Kahensa sada mantsa laua pääle! Wõi-eksjoni kaamer lööb teile pulmalagu! Minu peeg ja - kaltsakas! [Pejale] Tahad sa minu peeg olla wõi ei taha? Tahad wõi ei taha...?

Noor-Märt [tüsiselt] Tahan!

Wana-Märt. No siis löö ennast kerjustest lahti! Palaga lüksa! - Tahad wõi ei taha?

Keer-Märt. Seenit mina ei jäta.

Wana-Märt [raudselts] No siis kasi mu silmist. Ja - ja korista ennast Räätsalt!

Ah, sa arvad, et ma talu sinule jätan? Miilile annan talu, Miilile puha. Mine oma kejustice seltsi! Minu peeg sa ei ole, see ei ole peeg, kes sõna ei kuule.

Perenaene [wesi tagast] Märt, Märt!

Wana-Märt [ähkides] Kas ^{mis, Märt, Märt!} mina või te-
ma? Mina või tema!

Keer-Märt. Ja, isa, mina ei või parata.

Kui see peab olema ja teisiti olla ei või, siis - anna andeks, isa, siis - tema.

Wana-Märt [meeletumas vihas] Kasi-
ge! Kasige! Et mu silm teid ei näe.

Kas ma olen veel Mõgri-Märt või ei ole? Kas mu sõna maksab veel midagi või ei maksa? [Wahib jõllis silmadega poja otsa]

Keer-Märt [paluvalt, ühe sammuga isa poole astudes] Isa, ma ei saa parata!

Wana-Märt [kiwiselt]. Kasi! [Pöörab

ennast ära]

[Tema nutab, Miili trüestides tema im-
ber]

Neer. Härd [murelikkude silmade ga ringi
vaadates, näuta.] Tja...!

Kolmas waatus.

I. pist.

Mängukoht endine.

Perinaene kitab endise noka pääl, lakkise akna all
seisab Miili ja wahid õue, säält kostab kirvotega rai-
umine ja saagimine tuupa.

Perinaene. Mis sa nüüd seisad ja wahid aknast wälja,
kas sul, latsus, mitte muud paremat ametit ei ole?
Miili [tuaselt]. Ei ole! Tea mis minagi selle eest saan,
kui ma ennast sinu wiisil wasse maks oijan!

Perinaene. Ah, latsuke! . . .

Miili [astub häwri akna alt ara, - W-chärt ja Ann tu-
kwad akna alt nüüda Tõmbab akna ninni ja lähleb
tuise tuupa. W-chärt ja Ann tukwad keskuksest].

II.

Ann [astub akna alt ara, - W-chärt ja Ann tu-
kwad akna alt nüüda Tõmbab akna ninni ja lähleb
tuise tuupa. W-chärt ja Ann tukwad keskuksest].

W-chärt [astub akna alt ara, - W-chärt ja Ann tu-
kwad akna alt nüüda Tõmbab akna ninni ja lähleb
tuise tuupa. W-chärt ja Ann tukwad keskuksest].

tehad ja kuidas sul tööpäeval aega ümber-
hulkuks on?

Ann. Ei hulgu mina midagi, mina olen asja
peal. Ja ei ole mul midagi tööpäev.

W.-Märt. Kuidas siis sinul üksi mitte, kui
kõigil teistel on?

Ann. No, kui perenaene elab õhtu häkki ara-
müdi ja peremees ka ütleb, et temalgi enam
jäärmist ei ole...?

W.-Märt [pahaselt]. Mis see's sinule korda läheb?

Ann. Keda ma's veel teenin, kui peremeest ega
perenaest ei ole.

W.-Märt. Kuidas ei ole? Peremees olen mina.

Ann. Suvh? Võib olla.

W.-Märt. Ja sina jääd Räätsale perenaeseks.

Ann [kuilmalt]. Kust teie seda teate?

W.-Märt. Mina panen. Tänahest päält oleid sina
Räätsal perenaene ja võtad võtmad oma kätte

Ann. Mis inimene pikal eluajal võib kullda ja
näha ei saa. Seni oli nõnda, et isika vana Ann
ise teadis, kuhu ta sai ja jäi, — nüüd teab seda
Margri Märt.

W.-Märt [pahaselt]. No kui sa ei taha, siis kasi koju pällu pääle.

Ann. Kus see kodu mul on? Räätsalt tulid ära, - riidukirst jäi veel sinna, - uut riiet ei ole ma veel otsinud.

W.-Märt. Sina tulid ära? Gastapalga tahad tagasi marsta wõi?

Ann. Ei ole wana Annul teiega midagi tege. Wana Ann saup oli Räätsa ja mitte hõrgi-Märdiga.

W.-Märt. No mina emast täna ei wihasta. Mis sa's nüüd tahad?

Ann. Kas te's inka päris tõesti poja Räätsalt walja ajate wõi?

W.-Märt. Mis siis sinul sellega tege?

Ann. Wast annate talu minu li rendi pääle!

W.-Märt [asi teeb temale nalja]. Mis? Talu sinu li rendile? Hähähä!

Ann. No mis sääl's nõnda naerda on?

W.-Märt. Kas minu poeg sind saatis?

Ann. Ei saatanud keegi. Mina juba hommikust saadise kina leivast ära.

W.-diart. Sov? Sa tahad siis ise - talupidajaks
hakkata?

Ann. Mis siis? Teenistuse kohta ei ole, ei jona
ka enam - tahan jah.

W.-diart. [pilgates]. Talu pidada sa muidugi iska
oskad?

Ann. No kui alles praegu ise perenaise ametit
pakkusite?

W.-diart. Õige. Ja raha sul muidugi on? Pool
renti ette, kantsjon ja rüük?

Ann. Raha ju teil käes ongi.

W.-diart. Mis? Raha minu käes...?

Ann. Salgama hakkate või? Protokoll raamatus
seis, ise tegime mõlemad oma käega ristid alla.

W.-diart. Ah sov, sa mõtled seda raha? Mis sa
minu kätte hoida toid? Üheksa sada rubla.

Ann. Tuhat iska nüüd. Kaks aasta protsent kah.

W.-diart. Soovov. Ja. Raha tahad sa siis nüüd kätte?

Ann. Kätte jah, kui te - talu ei anna.

W.-diart. Selle rahaga veel Räätsat rentida ei saa.
Sul ei ole ju raudvara.

Ann. Kas siis raud na mõne vara on?

W.-Märt. Sina ei tea. Sul ei ole hobused, lehma, lambaid, viljaseemet. Aga, sa oled ikka rikas tüdruk, ma pean su õige mehele panema.

Ann. Ei taha mina meest. Mina tahan raha.

W.-Märt [pahaselt]. No mina sinuga ka pikka lori ajama ei hakka. [Teib arna lahti, kühisab wälja].
Marjapann! Marjapann!

Marjapann [seemalt]. Jah!

W.-Märt [pahaselt]. "Jah?" Siia tule kui ma kutsun!
Ja võta mõni mees na kaasa! [Kierab rahakapi ukse lahti ja surib paberite seas].

Marjapann [töömehuga tultes]. Noh?

W.-Märt. See olite tunnistusmehed. Wana Annul on minu näes tuhat rubla hvida, selle maksan ma temale täna tagasi. [Panub Anule wäätpaberit].

Ann [ei võta]. See ei ole raha.

W.-Märt. Rumal. See on tuhanda rublaline pank-billet.

Ann [pöörab paberit wana Märdi näpse wahel]. Sellel on tükk niijest ära.

W.-märt. Need on aralõigatud kupongid.

Anu [peenelt pilgates]. See ehk on kursiga?

W.-märt. Kurs? No mis siis sina kursist tead?

Anu. Ma olen ikka kuulnud rah. Kui kurs süüles, siis nagu röövelsõiga kolleme, ei maksa täit hinda.

W.-märt [vihaselt]. Siis - kasi, kui sa ei taha!

[Panib paberi tagasi kappi].

Anu. Mina tahan raha.

W.-märt. Võid müüd võtada, kuu sa saad. Kauba kohtusse kui tahad.

Anu [hääjapanult]. Teie kuulete. Mina tahan oma raha näkku, peremees ei anna. Tuhat rubla...

W.-märt. Kasi!

Anu [nihiliselt]. Oma pojaga võite mängida. Sellel ei ole prutukilli ja risti all. Mina...

W.-märt [haarab Anu kinni ja viskab lüvest välja].

Anu [wäljaviskamise ajal nutte]. Küll kohus murdub raha! Jumalaga peremees!

W.-märt [tagasi tullis]. Väata, siis mul loom!

Konoh, me näeme veel selle loo lõppu, me näeme veel! [Panib rahakapi ukse lukku, istub laua].

juude ja sari oma juht rahapungaga.]

III.

Marjapuu on alandlikult läve kõrvale seisma jää-
nud, sügab oma habet ja kõhatab, et ennast kuul-
daks teha. Seial habemest laastu ja pistab taskusse.
Kõhatab, kui Märt teda ei kuule, uuesti].

Peremaine [wori tagast]. Märt! Meister on sääal, kas
sa ei kuule?

Märt [toortult]. Ära sina kardda, et ma ei kuule,
kui ma tahaw. [Parub rahakoti ära, Marjapuule].
Kõ mis siis weel?

Marjapuu. Ei tea mind, peremees — laupäeval ei ol-
nud tiid kodus — töömehed tahawad raha, — tulis
paluma. . .!

W. Märt Juba jälle raha! Juba pääl raha, mind
jutan ei ole, kui raha! Minewa laupäew oli raha
häda, juba jälle!

Marjapuu. Kõnda jah, peremees! Kui nädal mööda,
siis laupäeval mind kui jälle raha! Wõi ehiluse
lõige kuisiti on. Töömehed tahawad oma. . .!

W. Märt [perelides]. Töömehed tahawad oma. . .?

Mis minul töönestega asja, minu kaup on
müüstriga!

Marjajärvi. Tii kaup müüdugi müüstriga, see on õige.
Meister jälle, kui nädal mööda, mansa töömeestele
ära. Nõnda ju räägitud oli, et tii iga nädal töö-
meestele mansate. Kõi mina nii suurt ehitust
muidu nii odava hinnaga oma päale võtta
oleksin võinud. Teate küll.

W.-härt. Kõ palju siis jälle?

Marjajärvi. Läheb ära meestele üks viiskümmend
rubla ja enesele oleksin siis ka rublat kümme
palunud. Kõõlviraudu vaja osta ja - naisele ka
leiva jaoks kõju viia.

W.-härt. Kull oled? Viiskümmend rubla jälle?
Kui tii ka selle järele edimesse kuidas juba raha
etti on väetud! Ega's ma raha varastanud ei
ole, et seda sell viisil wälja loobi!

Marjajärvi. Nojah, suur ehitus, eks see raha wõta.
Seri oli suuremalt jaolt eeltöö. Küüd läheb
müüdugi rutenini.

W.-härt. Oiga kus selle raha ots, mis juba wälja on

mõtude! See on ju hirmus!

Marjapuu. Ei ole ühti hirmus, peremees. See ja pöranda
kapsad, mis kõik juba valmis hõõeldatud, teie ei rehenda
seda.

W.-härt [kuusalt]. Ära minule ütlima tule, et mina ei
rehenda! Mina tean! Aga see — [lastab käsa] see lä-
heb jätkele!

Marjapuu. Nojaa, peremees tahab suurt ja kallist
hooni, aga see odav ei tule. Seda ütlen mina ka.

W.-härt. Sina ütled...? Mis sina ütled? Sina tee,
mis mina käsin! Sina ütled...!

Marjapuu. Nojaa, eks mina ikka. See on ju kõik
peremehe asi, mis minul sääl rääkida. Peremees
maksab raha, mina teen. See tuleb teile odav kül-
last. Aga kõik kokku, eks ta siis kallid maksad...

IV.

Kaupmees Pänn [sisse astudes]. Tere siit talu rahvas!
Koo-
mister! Tere, härra Marjapuu! [Rajutab Marja-
puu kätt] Wõi löök siin maailma suurt lossi üles...!

[Härdi poole astudes]. Tere, sugulane!

W.-härt [ei näegi väljasirutatud kätt, suris rehapungaga
kallat]. Ei ole mina igatihe sugulane, kes lähest

sisse tuleb:

Pärm. Noo - ei ole! Kuidugi ei ole. Aga mis ei ole, võik tulla. Mina peissinimene ja teil on tütar!

Kuna sääl sugulasess ei saada. See tuleb mõni-kord äile töö ja on käes, enne kui ise ei teagi.

W.-Märt [urisedes]. Ei ole minul ilmapaimnata küla-lisi raha! [Raha lauale lugedes Marjapuu]. Siin viiskümmeend rubla.

Marjapuu [astub läümale].

Pärm. Ahaa, peremehele on raha väljandmine ees? Siis on iga inimene pahas tujus, see on teada. Mina lähin siis parem perenaese jutule. [Võtab tooli, istub perenaese kõrval]. Tere! Kuidas käsi käib? Iksks hästi, ikks suuresti? Tore!

Perenaene [vastab midagi, selgitab vana inimese viisil, enam säega].

W.-Märt [tahab vihasele üles karata, aga waigistab ennast. Saab värisewate sätega raha, Marjapuu]. Siin - viiskümmeend?

Marjapuu. Iksks viiskümmeend oleksin pahnud.

W.-Märt. Kusskümmeend? Kust siis see kusskümmeend..?

Noh, söö, söö! Kui inimene näljastiga kokku on saanud, siis misidugi muud kui kõnni, rahakott lahti käes ja anna! Milla see andmine korra lõpeb, seda ei tea keegi! [Sünnab raha Marjapuu ette].

Marjapuu [raha kagedes]. Jah, eks peremehel oleks midugi hõlpsam olnud rikas meister võtta ja siis korraga maksta, aga - või siis selle rahaga oleks saanud, mille eest mina teen. [Annab raamatu]

Kirjutage raamatusse ka.

W.-Märt [hüüab]. Miili!

Miili [tagakambri ukse vahelt]. Jah!

W.-Märt. Siia tule! Kirjuta Marjapuu ette raamatusse, et ta jälle kuuskümmend rubla on saanud.

Miili [tuleb, ei näegi Pärni, kirjutab]

[Märt sorib rahapungas, Marjapuu ära].

Pärn [ülestoustes]. Tere, preili Emilie! [Pigistab kätt].

Miili [ennast mustades]. Aii! Peeter, kurivaim...

Peenaene [jätab hakkid wõlli seisma, kuulatab terawasti, keetab parast parast edasi].

W.-Märt [wisarelt]. Mis jandamine see on? Wõi muu silma all! [Miilile]. Kasi kambriisse!

Miili (huusalt). Kambrisse jah...! Teia kes mu säält
kambrist välja kutsub! [Ara].

Pärm. Mis siis selle üle kahi pehendada? Koarte
inimeste asi! Maailma mu, kui kord tütarlaps
kätt pigistatakse...?

W.-Märt. Siis - mis teie ütelda tahate ja siia, tüüti?
kuna ei saa arv...

Pärm [nagu ei oleks midagi]. Muidugi, kuidas teie
võitegi, kui me meil juba päale ei ole saanud.

[Toob tooli lähemale, istub]. Maailma suurt leski
olite ehitanud hakkama. Inklusin siit müüda tüli-
ma ja vaatasin kuis läbi. See saab ju niusuguse
suur, et teist seesugust üle mitme kihelkonna ei
ole.

W.-Märt [uised]. Minu jaoks ei saa ta midagi
suur, teie meelest võib ta suur olla...

Pärm. Muidugi, muidugi, nii inka mehe jaoks,
kui teie, ta suur ei ole.

W.-Märt [naturel lepitatud]. Saab nii suur kui saab,
mis siis.

Pärm. Ega see tänan suuval valmis ei saa, sinna
saate inka alles tüüval suuval sisse elama?

W.-Märt [uisude]. No mis siis kui alles tükikal suvel?

Pärm. Ahidugi, mis siis... [Kihutab touli lähemale].

Äiapapa, kuidas on, kas saab teie käest üks tuhat rubla või nonda - laenata, mis? Siigiseni, hääd pritsentidega - jah? Ma tean, teil on raha kodus.

W.-Märt [touwa vihaga]. Raha laenata? Teile? Kuisugusele? Väljasele inimesele? - Kahahaha! Mille päale? Palja nese päale? - Hull inimene, misauguse jutuga ta ei tule!

Pärm. Mis? Mina? Väljane inimene? No äiapapa, nii vähe tunnete teie asja? Ja minu käest julgete teie küsida, mille päale ma laenata tahan? Oma raha päale, [sõrmega vastu rinda koputades] sellisama oma raha päale! - Teab see aga wilts inimene olema, mille käest veel vaja küsida, mille päale ta laenata tahab, kus ise midagi väärt ei ole! Äiapapa, mina olen natuke tistsugune mees kui teie. Teisugune mees, kes ilma varanduseta midagi ei ole. Ja - süal nuudugi peab küsima: kas tal ka midagi on, millega ta marsta jõuab, aga - [hoobeldis] minna? Mina?

W.-Märt. Hähhäh-häh! Püsti nari! Kuidas misugust

peaks lahtiselt ümberjooksu lastama? Tema
ütleb ka „mina!“ No mis riisuguse „mina“ taga
siis ka on?

Pärm. Mees on riisuguse „mina“ taga! Tüü? Mis tüü's ka tüü? Mis tüü's ka oskate?

Wästel inimestel päält võtta, kehvadel: Ka mõne saare! Mida sa päält võtad, kus midagi ei ole! Aga mina! See pää siin! [Kõputab otsaesise pihka]. Kähi, et see ka korra ära peab madane-
ma! Mina võtan rikastel päält! Saati aru, rikas-
tel! — Tüü ma võtan ka korra päält, äiapapa, leid ma võtan korra! Põndre tähele.

Märt. No minul küll mitte!

Pärm. Küll saame näha. Üks võtab ühel, teine teiselt päält, targem inna rümalal ja targema päält jälle see, kes temast targem. Nõnda see alt ülespoole läheb. Täriselt ei pääse päälvõtmise eest keegi! [Pilgutab Märdile silmi]. Hakkaks ka kopitama ja halvaks minema, kähi tegeema ja haigust sünnitama, see ülearune mesi, kui teda kunagi päält ei võeta. Kagu tüü juures. Hakkaksite ar-

wana, nagu oleksite väike jumal, kes teeb mis ta tahab. [Teisel toonil]. Kuidas jääb siis raha laenamisega? Tahat rubla, siigiseni, kahessa protsenti?

Märt [üles karates]. No see on hull inimene! Tahab ka kogu päält võtta ja päris vägisi. Ütleb juba ise ette. - Misugust nalja ei ole enne veel näinud. [Waatob taas ringi ja istub jälle]

Pärm [pealgtusega]. Ah minge! Ega's ma seda tüüja tuhandat rublat! Nii väikeste summadega mina ei janda! Kui päältvõtmine tuleb, peab seda enam olema. - Mis ma laenan, seda ma maksan, see on teine asi.

Märt [hiritades]. Kuidas teis seda enamasti tahate nähti saada, kui mitte sel viisil?

Pärm. Küll te seda näha saate, kui ma teil korra päält võtan, kannatage, mis te uudishimuline olete! - Ma tein mekeli ka kogu kaasa, ainult summa üles sirjutada. Palju ma siis võin saada? Hädapärast tulen ma ka viiesajaga läbi, kui teil rohkem kodus ei ole.

Märt. Hähähä! Inim küest ei saa teie küll punast

kojikalgi wälja patta.

Pärm. Siis ei ole petmisest kõne, waid laenamist.

Märt. No - laenamist niinugisärast. See on ju
üks ja seesama.

Pärm. See ei ole mitte üks ja seesama. See ühtlase
silge sõnaga, kas te laenate mulle wõi saate
kuni tuhat rubla, wõi ei? Ahina ei anna te
piirika lüü ajada.

Märt [tõuswa nihaga]. No, wõiks siis ka weel wõtta
"ei."

Pärm [kiilmalt]. Koh - mahu sõna. Siis on teie ja
siis hakkame teist juttu rääkima. [Kihutab t. uli
esmale]. Palju teie oma tütrele raha kaasa annate?

Märt [nihintiselt]. Mis siis teie sellega tege?

Pärm [kuiralt]. Wäga palju. Ahina tahaw teie tütar
wõtta.

Märt [hinnitades]. Taktu te wõite, seda ei saa neel-
da, saamisega on teine lugu!

Pärm. No, kuulge! Ahina saan mis ma tahan
selle juures ei ole kahtlust. Ahina ei ole mitte mõ-
ni väikene noogi-Märt, kellel mõni tuhat, wõib

olla ka kümme ehk kakskümmendtuhat rubla
 raha on ja kes selle juures ise mõtleb: mina olen väi-
 kene jumal, mina võin kõik! - hidagi teie ei või!
 Teie jumal on väike surunud jumal, kelle abil ju küll
 ka mõnda väikest tühja asja võib: pisikeste inimeste
 kukil sõita, kehvade küilainimeste turjal liigra
 lasta ja nõnda. Aga nime jumal siin [koputab otsa-
esise vastu] on elav, temaga võin ma mis ma
 tahan! ja nimelt jälle niisuguste väikesse jumala
meeste kukil liigra lasta, nagu teie!

Märt [üks karates, äritatult]. See on kurat küll inimene,
 see on hull! [Langes jälle istmike]

Pärm. Ärge äritage ennast sugugi, äiapapa. On siis see,
 mis teil on, ka mõne rikkus? Teie ei ole rikkast meest
 näinudgi! Ja misest rikkast meest teie ka olete
 näinud? Pärnu mõisas, see ehk on teie mehest rikkas?
 Tühki purn! Riia limas seisavad tuhad maja ümestise
 kõval ja kõik maksavad enam kui mõis. Sääb on
 voorimehi, kellel rohkem raha kui teil, kaupmeestest
 ei maksa ühkihidagi. Ja siis tahate teie oma matu ke-
 sega ka - väike jumal olla? Väike narr võite olla!

[Rahulikult]. Et lähedalt teha - palju siis tütar
kaasa saab?

Märt [üleskarates]. Kaasa saab...? Koverad äsitän
ma teile päale! [hüües kange sünnitult sõnule].

Pärm [rahulikult].

[nõutult istnule] Jaa, koverad võite mulle päale
äsitada, sellest mina suurt wälja ei tee. Teie
tütre wotan ma ikkagi.

Märt [täie rünga Pärnile näkku]. Kurat!

Pärm. Wanduda võite niipalju kui tahate, sellest
mina ka ei hooli.

Märt [üleskarates, naerudes ja rusikaga wastu lau-
da perstes]. Mina ei anna teile tütar, kuuete,
niisugusele kõnnusele mina ei anna oma tütar!

Pärm [ragu enni]. Äiapapa, ärge wihastage ennast.
See võib teie terwisele kahjulik olla. Olete ka juba
wana mees. Ja mis sellesse puutub, et teie minu-
le tütar ei anna, - millel mina wõtte andmisest
olen rääkinud? Mina ei wota teie andmist, mina
wotan ise. Ainult kaaswara puolest võib teiega
„andmisest“ rõnet olla. Sellipärast ma ka otse-

koheselt küsin: Palju te kaasa annate? Muide
aga — on teie tütar ju mitu aastat juba täisealine
ja võib minna kellele ta tahab. Ja kui te wähest arwa-
te, et teie tütar mulle ei tule, siis te eksite. Meie wahel
on kõik kindel. Kui te ei usu, võite ju kohe küsida.
[Kärib, avab tagakambri ukse]. Emilie, tule natuke
siia. [Emilie tuleb]. Papa ei usu, et sa minule tuled.
Mulle tulema.

Miki [Pärni kõrwale siistis]. Tulen jah! Mitte kellegi
keeldu ei kuula!

Perenaine [kargab woki tagast ules]. Oh sa Issand Jumal!
Mis juttu sa nüüd ajad, kas see on mõne tütarlapsse
wiis? Wõi mitte kellegi keeldu ei kuula...? Tule ära!
[Tõmbab tütre wägisi enese järel tagatüüpa ära].

Pärn. Noh, näete ja kuulete nüüd. Et te tiati — chiili
ongi niikasti kui minu näeni, ainult neid sõnu weel
waja päale lugeda lasta. Sellypärest ma ka tüega
ainult kaasraha pärast räägin. Mis ma rahalaena-
misest juttu wajasin, oli muudugi woli. Aga — kaas-
wara arju peame kindlaks tegema, misul — on minelt
mõte...

Miki [on ennast nähtavasti wägisi ema käte
wahelt lahti wiskunud, awal hwoaga wõse hünal
üle läwe tuppaj]. Tulen jak sinule! Tulen kas wõi
kesköö ajal ja ilma laulatamataj . . .

[Ues mürtsutab sinni, nähtawasi on ema ja tüt-
re wahel heitlemine].

Märt [üles karates ja wandudis]. Saadana... sööt!

Wõi - tulen jak sinule, kas wõi öö ajal ja ilma
laulatamata! Sida minule?! Sida julged
sä minule ütelda! Luku taga panen ma su!
Raudkammitasse! Raudkammitasse panen
ma su... [Ei saa wiha pärast enam edasi]

Pann. Ma ütlen ju, teie ei piaks ennast wihastama.

Teie panete raudkammitasse! Teie teate ju wäga
hästi, et kellegi inimese wabadust rüütsuda ei tohi,
et see kurnitööde hulka käib. Ja et mina, kui te
seda teete, koke politseiga tulen, seda te omi
wõite arwata? [Teisel toonil]. Et nüüd kaaswara
asja juurde jälle tagasi tulla, siis — . . .

Märt [wiha pärast hulluks minnes] Kopikud ei
anna, punast krossi ka ei saa! Wõta siis, kui
tahad!

Pärn. Kuidas teie nii sugust rumalat juttu võite ajada! "Punnast krossi ka ei saa!" Mina naeran selle päale. Ega teie igaveste ei ela, päale summa ikka saab, kui mitte enne.

Märt [nagu enne] Ka ei saa! Mina teen testamendi, ja — —

Pärn [ikka enam ja enam äritades]. Soo? Või teie teete testamendi? Teie ei olegi nii rumal, kui arvate? Siin pean muidugi minna ette vastama ja selle eest muretsema, et teie testamenti teha ei saa. Ja — [hüüab kõrgelt] see on ju õige kerge asi!

Märt. Soo? Ka seda ma tahaksin näha, kes mind testamenti tegemast keelata saab?!

Pärn. Minna ei tahagi teid keelata, ma tulen kas või ise teile nõnumehes kaasa, kui — teie testamenti minu, see tähendab, oma tütre kasuks teha lasete.

Varandus kolme jagu, ühe palju iga ühele: poegadele, pojale ja tütrele. Teie näete, minna ei tahagi. Kõlmekohut. Mis teie tütre kaasvarast kogu näätte annate, läheb muidugi pärastisest paranduse summast maha!

Märt [sõandates] Või tütrele kolmas jagu, ja kogu näätte! Sõnumesile tütrele, kes ütleb, et tema vastu isa

taktmist mehele lähel! Kõpikut ta ei saa, ei enne ega pärast! Teivast faab, seda!

Pärn. Kui te sedaviisi mõtlete, nagu te ähwardate, siis [laotab ka näsa] pean mina muudugi, nagu ma ütlesin, selle eest hoolt kandma, et teie testamenti teha ei saa.

Märt. Ah, mina ei saa? Ah mina ei saa?

Pärn [ikna enam äritades]. Teiega ei saa häraga! Kristlikult asja üle rääkida teiega ülepää ei saa! Mina olen täna küllalt viisakas olnud ja teiega nagu mees mehega kõnelema püüdnud, aga mis teie teie? Teie vihastate. No kui ma veel häbemataks lähuko? Siis vihastaksite ennast muudugi surmuse! No ütleme: teie ei vihasta ennast mitte surmuse. Aga hulluse küll. Ja teid hulluse vihastada on ju kerge. Siis jälle ei ole muud vaja, kui käed silja pääle siduda — teate, misuguse särqiga, millel pikad käiksed on — teid hullumajasse saata ja warandus kuratorite alla panna lasta. — Ütleme: hullumajasse ei taha teid saata, isäit südametunnistuse vastu.

aga kuratorite alla panna, see on ilmasiirita asi ja ei tee teile rahju midagi. Ja on warandus juba kuratorite all, siis walmis kohus, et mingit wastu-
 ossa asja ei sünni. Siis lähub kõik seaduse järele. Ja et hullus tunnustatud ja kuratorite alla pandud inimene testamenti teha ei saa, seda te ometi teate?

Märt [kui tõesti meelest ära, hõrkides]. Mis! Kurat!

Sa tahad mind - kuratorite - alla panna! Mind?

[Otsib silmadega mida pikku haarata, näeb püssi,

tombab selle pikku]. Ma lasen! Ma lasen!

Pärn [külmal]. Ära laske! Teate, siis on kohe Siber!

Äh - laske pääle, laske! [Hirwitades]. Katsuge kas

pääle hakkab! Laske! Näitake, et teil julgust on!

Näete, teie olitegi juba hull walmis, rahju et tunnistu-

tusmühi näpärast ei ole! Küll ma tulen teinekord

tunnistusemestega.

Märt [temal kukkub püss käest]. See on päris kurat!

See on päris kurat - püssi ma ei karda!

Pärn. Teil ei ole julgust wägituska teha? No siis

ära minuga ülepää hakkake! Räägime parun rahn-

liksel. Pannuge midagi, siis ma näen, et teil hääd.

taktmist ei pardu. Nimetage summa, siis väinie
tingima hakata.

Märt [ägades]. Kas nüüd ei ole! Kas nüüd pole
kimpu saanud!

Pärm. Mitte sugugi. Minuga saab lihtsult läbi.
Ega ma kõike tei varandust ei taha. Jagan
kristlikult, - kolmas osa?

Märt [ähis ainult].

Pärm [äritab edasi]. Asi on niiselt see. Kauplemis
ni ja kõne see terve kupatus siin - külas - on
minu jaoks liig väike ja kitsas. Meie tahame
kiiliga Peterburki asuda ja seal midagi suure-
mat ette võtta. Mina ei taha ka, et meie halvaga
lahku lähme. Teil on siin kena koht, siia on
meil häa suvitama käia. - Muid kü-
peate lahti tegema ja kiilile häa summa kaasa
andma, et meie päälimmas hõlpsasti hakkama
saame.

Märt [üles karatis]. Wälja! Lävest wälja, satas!
Eks ma ei tea mis ma teen!

Pärm [üles tõustes]. Mehe sõna! Seda õlvesite pida-

mind warem üttema ja oleksite minust juba ammu
 lahiti saanud. Aga - lubage küsida, mis teie teeksi-
 te, kui ma ei lähe? [Hirwitades]. Püssiga katsusite
 juba, poissa teil ka kodus ei ole, muidu võiksite
 neid kutsuda. Kutsuge oneti töömehed ehitusse juu-
 rest, mille ma andsin juba paar rubla napsiraha.
 Need näevad siis kohe, et teie olete hull ja mina
 päris waguine, kes midagi ei tee. Kutsuge oneti!
 Siis on mul tarvilikud tunnustajad kuratori seat-
 mise jaoks ka kohe käes!

Märt. Kui ma ka siiasamasse paika suven, siis
 ma ka oma tüdart teile ei anna ja raha veel sugugi
 mitte!

Pärm. Teiega ei saa täna midagi, teie hakkate ju jälle
 sedasama juttu otsast päält - teil ei ole jumala eest,
 õiget aru. No ja, ei ole ju imeks panna: pisine
 kõrgi = chärdi pää! Aga mõtelge paar päeva järele,
 siis üteldge mulle!

W. chärd [ei vasta].

Pärm. Siis jääb nõuda? Paari päeva pärast tulen
 ma jälle, siis tule asi kindlaks. [Astus tagakambri

ukse taga]. Emilie! Tule natuke wälja, ma
tahan jumalaga jätta.

Miili [tuleb].

Pärr [wapustab Miili kätt]. Sedawiisi! Mõnu kah!

[Annab Miilile suud]

Perenaene [hüües selja taga, kars kätt püsti]. Oh sa
Issand Jumal! Oh sa Issand Jumal!

Märt [kiidab weel wõimalis]. Ära neetud! Ära neetud!

[Põhsem sõnu ei saa ta suust].

Pärr. Mis tee nüüd neate, äiapapa? Kelle mine
tee neate? Tee ei usu ju ei Jumalat ega kuradit,
Jumalat tee ei usu, see on liid kaukas, ja - ku-
radit tee ju ei karda. Kui kõige tee tegude pääl
mõtelda... No waadake, mina ka ei karda, üht
ega teist, ja - tee needmist muidugi ka mitte. -
Jumalaga perenaene! [Pakub kätt].

Perenaene [ei julge kätt andmata jätta, ei saa aga
mund sõna suust]: Oh sa Issand Jumal!

Pärr [wapustab weel korra Miili kätt ja astub
läwe poole, pöörab aga uuesti ümber]. Äiapapa!
Ma ei soowi, et me pahandusega laksume. Mis

teie mind nõnda pölgate? Et teie rikas olete ja mina mitte? See wähe on ainult praegu nõnda. Teie olete rikas ja minust saab rikas! Mul on ainult nende esimeste kümmituhanda rublade kokku saamisega tegemist, pärast läheb see iseenesest. Teate ju? Selleks on mul teie tütre kaasraha wäga. Teie loote mind kelmis? Koo, mina ei ole kelm. Mina olen selle tarkuse ustra pääle saanud: ainult nõige auusamal ja õiglasemal teel saab kaupmies edasi, teisiti mitte.

Sellipärast ma ka kui auus mees teiega õiglaselt räägin. Kas istume maha ja räägime edasi?

W. Märt (meletunult wihast). Wälja! [Jalgu tampides]

Pärn. Koh, siis mitte, siis ma ei räägi enam, waid käin oma rada. Jumalaga! [Astub läwest wälja].

W. Märt (temale järele kui silmadega ära söömas ja kuklasse kinni kargamas). Wäras! Wäras!

II. pilt.

Näitelava muudatus.

Wäikesse alvi turuplats. Paremat kätt „Peeter Pärni talurahwa tarbeasjade kauplus” ja pa-gari lävi suure kringliga. Keskel „Parun J. von Pennerti oleskorts”, pahemat kätt apteek. Keset turu laterna post, pisikesse snitsewa lambiga. Wägune suwevõ, ainult liiknevad varjud kõrtsi akna eesriide pääl lasevad aimata, et sääl veel elu on, na kolab, kui keegi kõrtsi uksest tuleb ja nurga taga kaob, jõudimete kallatamine kõrtsist välja.

Eesvalt kuulukse paari wankrit lähemale uel-ruwat ja poodi nurga taga seisma jääwat. Kõne-kõnu ja hobuste puristamine, selle hulka kõla-wad Mgri-härsti entatud sõnad:

Märt. Ruttu! Mis sa wahid! Hobune see kinni, kas sa ei müista! Urjõdniku härra, ma palun! - Kõied! Kõied wõtke kaasa! - Hans, kirves!

Urädniku härra. . . [Märt, juuksed säsitud, riided puised, hõlmad ees laiali, - tema kannul wijädnik, siis paar puissi - wiinased näewad asjas ainult janti, mida nil perimehe käsul waja kaasa teha].

Märt [ähkides]. . . lähme ruttu, teeme käänu! Kui nad aimu saavad, et me tuleme, plehku panevad! Wõta siis wul kimu! [Tormab wõhe jõe uuse kallale]. Rööwel! Waras!

Urädnik [teda tagasi kiskudes]. Kas te hull olete? Mis te karjate? Te ajate ju terve linna järele? Siin waja waguasi ja mõistlikult, seaduse järele toimutada. . .

Märt [kinudes]. Urädniku härra! Iga silmapilw on kallid, plehku panevad! [Tormab musti uuse kallale]. Waras! Rööwel! Tüdruk anna kätte!

Urädnik [tota musti tagasi kiskudes]. Olge musti mõistlik! Siin wiendan mina. Kõhugile nad ei pääse, on ju üks ainus uuse. Kui teie ennast ei taltsuta, lähem mina oma teed. Teie olete ju - nagu ei tea, kust lasteti lastud!

Märt [nagu enne] - Aidake, wädrinik härra, aidake onuti! See on ju tee arut! Wõtke üks rubla, wõtke kümme, aga - lööge ues maha, kooge tüdruk wälja! Wädrinik härra, ma palun teid! Wõtke sada rubla, wõtke tuhat? [Tornab uusti uese kallale]. Rööwel! Waras! Tei ues lahti!

Anna tüdruk nähti! [Kisa pääle tehakse siin ja sääl aknad lahti, inimesed pistawad pää wälja ja tulwad käse pääle kuulutama]. Naesed ilmuvad, käed põlle all, jääwad juurde waatama.]

Wädrinik [raputab nake näega Marti oladest].

Kuulge, kui tee wagu si ei ole, kisate ja kärate, ja oma woli tarwitama hakkate, pean ma lõpetse teie enese wastu seadust tarwitama. Teie olete ju arust ära ja ma hakkari tõepoolest kahtlema, kas teie jütul ülepää wiget alust on?

Märt [ägedalt]. Teie oneti teate, kes ma olen:

Mogri-Märt! Kis seda kõie kiini marsta jõnal!

Mogri-Märt...!

Wädrinik. Ärge halpsige! Mogri-Märt ehk mõni muu!

Märt [nagu enne]. Wäe-wõimuga ja wägivaldselt

on ta mu tütre ära viinud! Kui varas ja rõõvel!

Teie kõige uues maha, kui mina ütlen!

[Kõrtsist oli keegi wälja tulnud, kindatanud ja jälle tagasi läinud, nüüd tulewad säält - kõrtsimees, kumb lahtiselt wlati ümber ja trobisonid pool purjus inimesi].

Wärdnik [inimeste poole, kes hirmutawad ja naerawad].
 Mis teil siin wahi? Misge minema?

Uues joodik. Ohoo! Meie ei eksita kedagi!

Teine. Siin on ju enam kui kopra eest lõbu!

Kõrtsimees [on kogu poisi ettepoole toonud, isaksi].

Mis jaht see teil päriselt es on?

Poiss. Noh, prouli on putked teinud!

Kõrtsimees. Mis? Miski prouli?

Poiss. Kuidas siis? Teda'p me kaupmehi käest tagasi kätte saada tahame! [Pööravad teiste juurde tagasi].

Wärdnik [joodikute poole, käsi nõõga pideme küljes].

Misra käsin teid laiali minna! Kuulke! [Inimesed tuganevad pisut eemale].

Kõrtsimees [händile]. Häät! Tule ära, osta naks õlut, palju parem lugu! Mis läinud see läinud, ega kätte

ikka enam ei saa! [Joodikud hirmutavad].

Urädnik [Kõrtsimehele]. Mis? Teil on kõrts alles
lahti? No teie juurde tuleb ma pärast!

Kõrtsimees. No, urädniku härra, kust ta's lahti?
Minge vaatama, inimese hinge ei ole! Aga muu-
dugi, kui urädniku härra ja chogri-märt ise
tulevad, eks siis ikka...

Märt [Karjudele]. Mis kommijanti ma siin pean
mängima! Mina? Chogri-märt? Urädniku här-
ra, kas te tahate oma kohut täita või ei? Ahnu
tütar on siin sees, mina vastutan selle eest, et ta
siin sees on, mina nõuan oma tüdart kätte.

Kas te tahate aidata, või ei? Mina kaeban teie üle
kreispolitsei kohtusse, mina, Chogri-märt! Tühja
paljast urädnikku pean mina niikaua paluma!
Poissid, tugev kirves! Lööme uks maha!

Poiss. Mina küll! Kui peremees näsib ja urädniku
härra lubab, — mina kohe!

Urädnik [valjult härdile, kes paari sammugi taga-
neb]. Ma ütlen teile, teie olete nüüd vait! Ja
kui teie veel eksitate ja segate, tarvitan ma teist

abinõun! Mõistate? [Astub ukse taga ja koputab
mööga peraga. Kurra, siis uuesti].

Märt [ei läbi võdata, võtab seinä äärest suure kivi
mirutab sellega pihta]. Waras! Rõõmel! Uks tee lahti!

Urädnik [vihaselt märdi ette astudes]. Ah teie ei
kivula keldu? [Kõrtsimehule]. Kõrtsimees, hoidke
teie teda vähe tagasi, et ta enistada ei saa, kinni
ma oma kohut täidan.

Kõrtsimees. Kui kästakse...

Joodikud [üks ja teine]. Mina küll! Mina - jah!

[Asuvad märdi külge, kes rabeleb, aga innast lantki mis-
kudagi ei saa.]

Urädnik [koputab uuesti]

Märt [karjudes ja rabeledes tulivihaselt]. Teie vastu-
tate selle eest...

Urädnik. Hää küll, mina vastutan!

Kõrtsimees. Mis sa'nd rabeled! Ma ütlesin ju, tükkid
ostnud parem kaks õlut...

[Aknalukus ja aken seespool tehtakse lahti, läikin
püssiraua ots tulib nähtavale]

Pärm [seest]. Kes sääb kisab ja lõhub?

Urädnik. Härra Pärn, mina olen! Peeter Andrei-
jitsch, urädnik!

Märt. Wäras! Rööwel! Tüdruk anna kätte!

[On ennast lahti rüskunud ja tormab akna kallale].

Pärn [püssi liigutades]. Seisa! Ära tule! Ehti
muide...

Märt [sirutab käed urädniku poole]. Te näete!

Te näete, mis ta minuga teeb! Minu tütar on säääl,
ma nägin teda tema silja taga! Ja teie lasite
mind püssiga ähwardada!

Urädnik. Härra Pärn, pange püss ära, Mina
olen! Peeter Andreijitsch, urädnik!

Pärn. Ma näen, et teie olete. [Wõtab püssi tagasi].
Mis te soovite?

Märt. Tütar anna kätte! [Tormab akna kallale].

Teda hoitakse tagasi, muste väes wäänledes, temal
on nange jõud]. Kas te lasite lahti! Mis te tahate
minust!

Urädnik. Kas te wõtate aru päha ja jääte wagu-
si wõi - pean ma teid emale kalitama lasema?
Ma küsin nüüd weel viimast korda!

Märt [äknides]. Tehke! ... Tehke mis tahate! Wägivalle...!
Wägivalle vastu ei wõi mina midagi. Aga...! Ma sae-
ban! Ma kaeban!

Pärn. Äiapapa, mis te nii äritatud olete? Suovite
minuga rääkida? Oodake, ma tulen wälja!

Märt [ähtub ainult ja teeb kätega weidraid liigutusi,
nagu inimesel, kes wiha pärast ei tea mis teha ette
tegemata jätta].

Pärn [arwab usse ja ilmub läwe pääle]. Kõh, mis siis on?

Uräänik. Kõrra Pärn, kas selle tütar sääl - on tee
juures? Tema ütleb: tee olla tema tütre wõ ajal wae-
wõimuga ära wõinud ja pidawat teda nüüd wägise
enise juures?

Pärn. Ei. See ei ole õige. Kuidas te niisugust juttu
mõite uskuda? Kes täiskaswanud inimest wägise ära
wõia ja kinni pidada saab?

Uräänik. Mille näitas asi ka kahtlome, aga siiski?
Kas siis selle taga midagi tõtt ei ole?

Pärn. Jaa, midagi on selle taga tõtt. Mina ja minu
Emilie oleme juba kauemat aega prunuti peigmeest.
Äiapapa aga on asjale vastu. Mis meil siis muud

nõnu üle jäi, kui oma pääd talitada. Meie
oleme mõne tunni eest kirjiku juures ligemas
näinud ja — päikapäeval hoigatakse neid
kantslist maha. [Nature pilkavalt]. Kellel
nüüd selle vastu itlemist on, see tehes seda
aegsasti...

Märt [natsub ennast uuesti lahti kirjuda ja Pärnile
kallale tõmata, karjades]: Nälgane inimese tükk!
Nälgane inimese tükk!

Pärn [rahulikult]. Aga äiapapa! Kuidas te seda
võisi mõte rääkida? Tulge omelt sisse vaatama.
Mul on siin leiba, saia, piim, herringaid, võid,
mune, sukkrut, kohvi, isegi frütsetud seutliha —
kõiks mis süüa sünnib. Lepin te ära. Sähke siin
näsi, tulge, hakkame nühkideid pidama. Üradniku
häärä, ehk teete milki ka seda ann. Tuttarad saäl,
kõrtsipapa ja — kõiks on nutsatud. — Äiapapa,
ma palun! Mis te maha peate ja vastu seisate?
Ega see ju nüüd enam midagi ei aita!

Märt [tahab Pärnile rusinaga lagata, ristaks tagasi]
Röövel!

Pärm [ei pürka]. Äiapapa! Wälitsege oma suud!

Miki [nästab ennast läwe pääl].

Märt [karjudes ja rabeledes]. Sina...! Sina ära neetud hing! Sina! Minu juurde! Kas sa kõne oma auru ja hääbi olid unustanud! Sina ülekäte läinud inimene! Kas sa ei tea enam, et ma su isa olen! Sina!...

Urädniku härra, siduge! Laske siduda! Kius...

[Tule ägedaid laktiisikummise katseid kuni ta wäsil].

Kürtsimees. Mis sa...?

Teised nimetividjad [labisegi]. Mis sa mõllad! Ega sa lahti ei saa!

Miki [trepist alla astudes]. Isa! Kas sa siis inka wäl järele ei anna? Waata omi kui kena mees, kui tragi ja wahuwa ta on! Kedaigi, isegi sind ka ei kardad! Ja niisuguse keelad sa mind minemast? Sepi ära, isa! Sepi järele ja kõin on hästi. Ta tahab ju sinule hää pueg olla, mis sul siis tema wastu on? Mice ei tahagi ju sinu käest midagi, ära seda kardad! Sepi ära, ma palun sind, isa!

Märt [kahiseva häälega, ei saa rohkem sõnu suust].

Araneetud! Araneetud...

Müli [kurvalt]. Misparast sa nüüd vastu seisad, isa. Et ta nii rikas ei ole kui sina? Seda ei ole ju sugugi vaja! Sina ei ole ju ka õnnelik, isa, teised on ilma rikkuseta palju õnnelikumad!

Euba nüüd mind temale minna! Ja kui ka ei luba, ega mina temale minemata iska ei jäta!

Märt [tostab käe, et tüdruku maha lüüa].

Saadana hing...! [Teda tanistakse, ta tõhub ja kisendab].

Müli [pöörab nuttes minema]. Ei ole siin midagi parata, ei või mina sinu keelust hoolida! Peeter on minu jaoks loodud ja Peetert ma ei jäta!

See sina mis sina tahad!

Märt [ihkab müli poole, aga teda ei lasta kiunudes ja kirudes]. Müli! Hull! Siia! Kiinu juurde!

Kiula müüd: sa jooksed õnnituse sisse! Tema ei ole midagi ja - temale ei ole midagi! Kopsikat ma kaasa ei anna! Kui sa temale lähed, kopsikat ma ei anna...!

Müli [trepil pealt nuttes]. Mis mina võin parata, kui sa ei anna! Mina ei või midagi parata.

Märt [naagu enne]. Tule nüüd! Tule nüüd ära!

Mine kellele sa tahad, muud kui mitte sellele! Viis-
tuhat rubla annan ma sulle, kuustuhat rubla!

Kümnetuhat rubla annan ma sulle, kui sa —
muud kui mitte kemali ei lähe!

Miili [nuttis]. Kõik on hilja, isa! Mina Peetert ei jäta!

Pühapäeval hoiqatakse meid maha...!

Pärn [paneb näe Miili ümber]. Urädniku härra!

Kas teil nulli, veel midagi ütelda on? Kana me
siin ilma inimeste hirmutada peame seisma?

Urädnik. Ei midagi. Kui asi nõnda, ei enam mi-
dagi. Wabandage tülitamise pärast

Pärn. Tule, Miili! [Pööravad minema].

Märt [tulises vihas]. Sibul! Siia!! — Hans! Jaan!

Tõmmake kinni! Siduge!! [Saab näe lahti rabelda,

lööb kõrtsimehelt näkku]. Sina! Kurivaim! Lahti

lase! Kas sa ei näe, et ära lähub käest! Appi!

Kõrtsimees. Oi sa! Wõi näkku löi! Näo löi lõhki!

Pool toopi ja korw õlut! Anname vaenlase kerele!

[Joodikud tahavad härdile kallale langeda, rüse-
lemine tõuseb].

Miki [karjudes ja äikestõtetud nätega trepist alla
jookstes]. Appi, Peeter! Isat peksavad!...

Urädriis [istul hoobil]. Seiske! Minge kuust!

Stoi! Seaduse nimel, ehk ma võtan mööga...!

[Eesriie langed ruttu.]

Nelijas waatus.

Aasta hiljem. Kõrgi-Märdi uues elumajas.

Wälged, tahitud palkidest seinad, alles rohkimata.

Kõigist on näha, et hoonde alles praegu walms on

saanud ja sääl sees meel ei elata. Pehemat nätt
seinas arnad. Tagaseinas, eriti nähepooliga klaas
uks, pärani lahti, wiib aeda rõdu pääle, ja edasi -
pahemale poole klaas uks, mis teise tuppa wiib.

Paremat nätt seinas ahi, suu sisse poole. Toas ei ole
meel majariistu.

I.

Kui eesriie üles läheb, seisab wana Märt keset
tuba. Keli - wiis töömest ja nende juhataja Marja-
panu tõstavad ja nihutavad raskest raudrahaakappi,
mille nad praegu nihkawasti tuppa toonud, pöran-
dat mööda edasi.

Marjapanu. Weel natuke - hoo - p - p!

Mehed [tõstavad]. Hoo - p - p!

Marjapanu. Tasa - tasa! Ärge pörande külge laske!

Uuesti, hoo - p - p!

Mehed. Hõõ-p-p!

W.-härt. Küllalt! Laske maha!

Marjapuu. Tasakesi - soo! [Mehed sirutavad
liikmeid].

Tõomes. Oi, on see aga ränk! Ära venitab soo-
ned! Mitu puuda see on, peremees?

W.-härt [sureliselt]. Mis sinas selliga teed, mitu
puuda? Tahad küll vösel aknast välja viima
tulla? [Pilgates]. Nooh!...

Tõomes. Mina müüd! Minu pärast mädamegu!

Marjapuu. Kuhu me täs seisma paneme, peremees?

W.-härt [arab russe ja näitab käega]. Sinna teise
tuppa seina äärde.

Marjapuu [tõomestele]. No võtne siis jälle! Hõõ-p-p!

Tõomes. Hõõ-p-p! [Tõnuvad käsiga läve päale].

Marjapuu. Tasa! Ettevaatlikult! Et läve ära ei rüü!

Hõõ-p-p!

Tõomes. Pea! Käte ajad waheli!

Teine tõomes. Ära lakti lase! [Tõnuvad käsiga tise tuppa].

W.-härt. Soo! Küllalt! Aitab müüd!

Marjapuu [teises toas] Seda nurka siit! Veel enam
seina poole! Hõõ-p-p!

Tõõnehid [teises toas]. Hää - p - p!

Marjassuu [teises toas]. Sov! Loodis küllalt! Lass seisab!

Tiidrukud [tardvad laua ja mõned toolid]. Kuhu me paneme, peremees?

W.-Märt [tuleb näitama]. Pandke sinna akna alla!

[Tiidrukud jäävad uudishimuliselt vaatama, wahivad ka üli läve teise tuppa ja n. e.]

Tõõnehid tulevad teisest toast, jäävad nagu midagi weel wotama].

Marjassuu [prühakilult]. Küünd olime peremehele esimese asja uude majasse sisse toonud, selle kõige parema asja - rahakapi, nüüd ei ole mund kui raha sisse panna, siis on peremehe süda siis, ja . . .

[ei saa edasi].

W.-Märt [kniivalt]. No, mis siis weel?

Marjassuu. Ei midagi, olime peremehele uues majas elamiseks ka pikka aega, palju õnne ja kallist rahutervis soovida, ja . . . [ei saa jälle edasi].

W.-Märt [nagu enne]. Tahad ka midagi selle õnnesoovimise eest woi?

Marjassuu [pahandatult]. Tahad nüüd iska röhki!

Teil inka sellega, et jälle midagi tahutakse!
 Kui alam inimene ka midagi ütleva tahab,
 siis teie muud kui koke — et ta jälle midagi
 tahab... [Töörab minema].

W. Märt. No ega see ka teist ei ole! Muud kui
 anna! Anna ainult! Seda te oskate. Anna
 alati. Teia kui kanna inimene inka annab ja
 milla see andmine üsksord lõpeb! [Töömestele].
 No mis te's veel vahite?

Wanakas töomes. No ega's permes midä seda-
 viisi inka ära minema ei lasa... [Väib et Mar-
 jajuun minna tahab, teda käiksest pidades]. Teia,
 kus sa lähed! [W. Märdi poole]. Kõik sooled meni-
 tas see segamine. Permehele ju inka alati seda
 wa menitse-iki kodus ole... [Marjajuun minn
 sates]. Ega's ta midä ilma inka ei jätä!

W. Märt. No ja jaa! Seda ma juba arvasin!
 [Tiidrukutele]. Tõoge's see piirituse pudel wana-
 tare juurest siia! [Tiidrukud liipavad minema,
 suile järle]. Ja pitsiklaas ka! [Tiidrukud ära].
Kuorem töomes. Kuidas see asi on, permes, mina

lugesin lehest, et nüüd ei pea raudkapsid ka enam
aitama? Tandawat mitmeaugust dinamenti sisse
ja lastawat lõhki ka-plõnni!

W.-diart. Tule sina ja nätsu dinamendiga lasta!

Sis oleks ehk seda ka lugemud, et kapsil lastud püss
sees on, ja et kes uuse külge püütuma lähel, kuuli
rindur saab?

Tõomes [imekspannus]. Wõi püss sees? Küll on ime,
mis nüüd kõik ära ei tehta ja ei ole! Kust kohalt
see kuul siis tuleb [waatab üle kätte teise tuppa tagasi],
auka ei näinud ühti?

W.-diart. Wõi meel! Wõi auka peab ka näha olema?
Küllap sa siis tead eest kõrvalle hoida. Mine püütu-
ma, kui ma uuse winna olen pannud, küll siis
saad näha, kust kuul tuleb. [Tõõmhed naeravad].

Tõomes. Üa kui te ära unustate, et püss winnas on
ja ise kuuli rindur saate! etis siis?

W.-diart. See p see on, et ma ei unusta.

Tõomes. Jah eks see riskus ole! Alati ole teise juures
mures ja hirmul! etinul pole midagi, laulau ja lõõn
lulli!

[Tüdrukud tulvad, üks suure-pangeline piirituse-pudeliga, teine klaasiga; töömhed võnnustavad].

Vanakas töömies. Küll on iska paremel ka pudel!

Teine töömies. Suur muis, suur pudel!

Kolmas töömies. Nana ta on. Ega muu paremes teda sorokohviga hakka tooma?

Märt [paneb klaasi Marjapuule]. No võta's sina kõige päält!

Marjapuu [tusalet]. Mis mina temalt... mina pole temaga harinenud.

Vanakas töömies. Ega tema ei võta jah!

W.-Märt [sellele]. No võta's sina ise! [Tüdruk walab klaasi täis].

Vanakas muis [wõtab, tõmbab näo viimpu, väänab pääd].

W.-Märt. Kuhu? Oli hää?

Vanakas muis [pühkib käega üle koha ja rinnast].

Oi sa raibe! See kisub ju kui härg hõõsel — laastud aga tarka!

W.-Märt. Hähähä! [Teisele]. No võta!

Teine töömies [wõtab ja pirtsutab kätina ja länatama]

W.-diart. Ar siis inguit siua pead! Hähähä!

Teine töomes [on wähe hinge taha saanud]. See kurat
on ju kui pürgu tuli!

Kolmas töomes [klaasi wöttes]. Mis sa's tikud, tihane,
kui sa peremehe wiina ei kanna! Pirituse wiin, selle
juures olgu ka mues! [Wõtab ja peitab kõrmetust warijata].

On... ikna küll, ... wali... nagu Kogri-diart ise!

Kuurem mies [kellele klaasi parutakse]. china ei julge
kuradit wõttagi! Oles olima wett hulka panna...?

W.-Märt. Ar mis sa jookitad!

Kuurem mies [wõtab, puutskab suust ja ninast wiina
tugasi ja joorseb näed suu ees, läwest wälja]. Kurat!..

W.-Märt. [naerab, et nüht wappub].

Tiidruk. Permees, kuhu ma puudeli panen?

W.-Märt. [näega näidates]. Wii sinna tise tuppa.

Tiidruk. [teise tuppa ära, säält]. Kurka maha panen
wõi?

Marijapanu [on läwe pääle astunud]. Pane raka =
kapi otsa pääle üles, siis saab kuuningas amijärje
pääle!

Tiidruk. [teisest toast]. Panen wõi?

W.-Märt [naerdes]. No pane!

Marijassu [hõnneestele]. Kah, lähme meie pääle!

[Astub läve poole].

Dõmmed [läbisegi, läkuwad ja tänawad]. Taname

siis ka, paremus! Olge terve jah, kah! Aituma

selligi eest! [Tüdrukud ka ära, Märt jääb üksi].

II.

Ilm on pimedamas läinud, kangelt on aegajalt
tasast kõnnimistamist kuulda. Märt toab tei-
sest toast rahakapist suhvlaeka, paneb akna alla
lana pääle ja hakkab suhvlaekas segi läinud
paberisi korraldama. Vähe aja pärast perenaene,
arantatud näoga, tuleb õuest, teeb siin ja seal
aja, et Märdi tähtlepanemist enese pääle pöördä.
Temat on midagi südame pääl, aga julgus rää-
kinna hakkata puudub. Ta ei saa aegajalt rimma-
põhjast illestouevaid õhkamisi mitte hoopis
maha suruda].

W.-Märt [nimmaks, kui ta juba paar korda kõõrdi
vaadanud on]. No mis säs nüüd jälle piirad,

nagu kass palava pöndu ümber, kui sa suud lahti

ei tee? Sul ju midagi jättes on!

Perenaene [nurelinult]. Väi see aitab, kas ma teen ta
 lahti või ei tee, või sina iska sellist midagi koo-
 lid! Küünd oleid muud kui oma rahakapi süa too-
 nud! - Tõonud onneti Jumala sõna kõige enne me
 kroom katuse alla, nagu iga tiine ristisimeene oleks
 teinud! Aga! Väi sina tead midagi Jumala sõnast
 või muust!

Märt [kuilmalt]. Sina too jälle oma Jumala sõna!
 Tuudi juttutega ei tee mina midagi! -

Perenaene [ohates]. Ahis sa onnetegi pattu teed! Väljas
 tõreleb Wänaisa pilvede seest, kas sa tead, mis päev
 veel enne õhtut sulle toob! Õnnetust või õnnest!

[Kannab üksi ja aknaid kinni panema].

W.-Märt [ei vasta, sorib oma pahurisi edasi]

Perenaene [artub õue, toob põlle pääl laastupuru,
süütab need ahjus põlema, jääb ahju suu ette kinni-
tama, aralt]. Ma sain Peeterburist jälle kirja!

W.-Märt [teeb nagu ei kuulaks ta].

Perenaene [ärdalt, nutsumist tugasi surudes]. Nemad
 on hädas, Märt! Kas ünskord sinu süda sees ei sulka!

W.-Märt [wisedes]. Missugused „nimad“? Ilmas võib

palju inimesi hädas olla, kas mina neid tean.
Perenaene. Sa tead küll, missugused „nemad!“
 Sa lubasid mind ju maha lüüa, kui ma veel
 korra sinu kuuldes nende nime suhu võtan.
 Löö siis päake! Siis on korra see piin otsas!

W.-Märt [ei vasta midagi]

Perenaene. Sa tead küll, kuidas Peeter säääl oma
 rahanatukise kaotas ja ütleöödi! Sääs suur sa-
 ma ja kaotas selle, mistal oli! Usi olla nõtku all,
 tule sääält midagi wälja wõi ei tule...

[Võtab, kas Märt midagi ei ütleni].

W.-Märt [nõlmalt]. Sov? Wõi enisel wäiti pääält?
 Ahwardas inka teistel wõtta.

Perenaene. Seni neil inka käinud niida ta käi-
 nud, Peeter käinud wabrikus tuos ja käili pese-
 mas. Nüüd olla wabrik seismas ja Peeter ei leid-
 wat nussagilt tööd...

W.-Märt. Wõtku nüüd rikastel pääält, wõtku nüüd,
 nagu ta teha lubas! Säääl Peeterkiwis on ju rik-
 kaid küllalt? [Sunnustades]. Mina - enisel
 pääält wõtta ei lase!

Perenaene [rõhutatult]. Keil ei ole enam süüa ka mitte..!

W.-dant [kinniselt]. Ei ole see minu süü, kui - mõnel süüa ei ole! Minul on süüa küllalt, jääb ülegi!

Perenaene [ägedes]. Halasta ometi! Ta on ju meie laps!

W.-dant [higedalt]. Meie - laps? Kui ta - öö ajal, salaja - vanemate majast välja läks, nagu libu! Nägase wasega, minu keelu vastu! [Wihase]. See - see peab minu laps olema, see? See ei ole minu laps! Ei, see ei ole minu laps, mõistad? Sull on küll meelst läinud, mis kõige selle juures minu süüda sees ütles, kui - ma teda - taga ajasin ja nähti ei saanud, kuidas see - koer hirmitades mulle küll mu tütar - näitas, aga nähti ei annud, mind üli läve ei lasknud, waid jüssiga ähwardas! Kuidas mind siis kui pöö - rast seoti, kui ma ust purnuks lööma hakkasin, kuidas ma ilmsiis hirmitas! Siis - ei olnud ta minu laps, siis wõis ta teha mis ta tahtis, minul ei olnud tema üle mingit woli! [Wihast pärast pea nuttes]. Kui kirjiti härra ega keegi wõrat minu keeldu ei kuulanud ja mina tütar kirjitus ilma minuta lau - katati - oli ta siis veel - minu - laps! Kuis ta siis selle järele, mis minu süüda sees ütles? Ja nõud...

[Avab suu, nagu tahaks ta veel midagi ütelda, aga jäeb wait].

Perenaene. Sinu - süda, Märt! Sinu süda? Kolm-
nümme aastat oleme paaris elanud ja mina ei ole
mitte tundud, et sinul süda on, ainult sinu silma
näht eruse ja teiste üle olen ma tundud, ja nüüd -
räägid sina - südamest!

W. Märt [kis jälle on nõrunud, valjult]. Agas minu
- aau! Minu aau?

Perenaene [pehmelt]. Auu? [hõltseldes]. Sinu aau?
[hunnudes]. Tjah!...

W. Märt [kurjalt]. Auu mul siis ka sinu teades ei
ole? Mis mul siis on?

Perenaene [nagu enne]. Raha, Märt, raha! Sinul on -
raha! - Auu? Ah!...

W. Märt [istmelt karates, leigitsevate silmadega]. Jaa!

Raha! Raha peab mul olema, raha! Seda olen ma
wandunud kui ma alles poisiks olin, siis, kui see
suivat mulle ratsapiitsaga näkku löi! Raha
peab mul olema, kuni ma rikkam olen, kui tema!
mul ei pea naist olema ega last, sugulast ega sõpra,
Tunalat ega suradit, raha peab mul olema, raha

on Jumal, raha on vägi, raha on võim! Ja võtta tahan ma teda ja olen teda võtnud ja võtan teda, kust ma aga saan. Halastamata nagu see teda mõttis. Kas sa mõistad, vandunud olen ma seda. [Jääb äkivar-
davalt keset tuba seisma].

Perenaene [kiusudes]. Miilil on laps!

W.-Märt [ei saa esite aru, ei taha seda uskuda, kohkun-
mullt]. Mis sa ütled?

Perenaene. Miilil on juba laps, ja temal ei ole enesel süüa, ega lapsele anda?

W.-Märt [ärituse tipul]. Miilil on laps! Ka see veel! Ka veel see!

Perenaene [lootes]. Ja Märt! Kui see sind südant ei liiguta, siis...

W.-Märt [mitsiku waatusaga]. See? See peab minu südant liigutama? See! - Ikka oli loota, et ta üks-
kord ta juurest ära ajab, kui näeb et raha ometi ei saa-
münd ka veel see!

Perenaene [ägades]. Halasta ometi, Märt!

W.-Märt [peu nuttes]. Halasta? Kis keelas temale halas-
tust. Kui ta teadis, kust tee õue väravast välja viis,
kas ta ei teadnud, kust tee õue jälle tagasi tõi? Tulnud

tagasi, lasknud ära lahutada, seks jälle kogri-
märdi tütar võinud olla, küllap meest oles leid-
nud! Aga nüüd — —

Pirenaeni. Miili tahab ju tagasi tulla, ta tahab ju...

W. Märt. Nüüd? Wärdjaga? — Ei!

Pirenaeni [nüijalt]. Wärdjaga? Sa oled hull,
Märt! Laulatud abielse laps ja sisia räägid wärd-
jast!

Märt [metsumult]. Minu silmas on ta wärdjas!

Laulatud...? Olen mina mid laulatanud? Minu
juurest on ta ära jooksnud, ässel, salaja... Ja siis
ei pea tema nutsikas mulle wärdjas olema?

Aga... [ühkides] olgu! Olgu siiski! Sää! Peter-
buris, sää! alla ju niusugune maja...? Tuiqu tu-
gasi! Ilma lapseta, [wihaselt] ilma lapseta! Urssi!
Lasku lahutada — sina ma ei räägi! Kois olgu
nagu emel.

Pirenaeni. Ah, Märt! Sa tead küll! Miili niput ju te-
ma küljes niusuguse wäega, mida mina ega sina
ei tunne ja ial ei ole tunnud! Seda Miili ei tee,
kui ta ka sureb! Miilil on sinu oma sirda, kõwa,
isimeelne ja nangekalkne! Seda Miili ei tee!

W-Märt (ennast pöördes, kiiviselt). Kuita ei te siis ta ei tee! Siis ei ole veel viimane häda õpetanud! On tuma kõva, teadku, mina olen kõvem! Ja kuu ma na... [Kõven muistamine võtab temal sõna suust].

Perenaine. Ta on onuti sinu lihane laps! Anna neile onuti natukeugi sellest, mille pääle neil õigus on, anna neile seegi, mis mina sulle kaasa toin, et nemad onuti kuidagi jälle hakkama saavad? Nemad on näljas, Märk!

W-Märt. Soo? Või siis lasegi enesel täpsuolust päält võtta, nagu ta ahvardas? Ei. Ja nüüd on mulle sellest jätast küllalt. Mitte sõna enam, muistad? Kirjuta temale, või lase kirjutada kui sa tahad: Tulgu! Uusi! Ilma onna petjata, ilma lapsita, - mitte sõna ma ei iitle! Ja nüüd - jätka mind rahule! [Rakub una paberisi korreldama].

III.

[W-Märt ja Senna astuvad vaikselt sisse].

W-Märt [nagu aralt, ettevaatlikult, et isat mitte pahandada]. Tere õhtust, isa! [Jääb alandlikult võtma ja astub, kui isa terweist vastu ei võta ega tema

poole ei waatagi, niikralt ema poole]. Ohtust, ema!
Pereaine [kes neile wastu toetunud ja Lenna naagu
 armsa tütre kätt pidi oma juure wimud oli,
 pojale kätt andis ja kätt jalku jättes]. Ohtust, härt!
 Jumaluse, kust te nüüd tulite nii ihel nõud
 nahkesi?

A.-härt [inka nõnda, et ta enam isa kui ema poole
 räägib]. Tulinne - tee siis mööda, piksepilw ajas sisse
 wärjalust otsima. Tõtt ütelda - [Ei leia sellele,
 mis ta ütelda tahab, algust].

Pereaine. Oh Jumal jah, latsakesed. . . [Wainit, aralt
W.-härti otsa waadates].

A.-härt [ühe sammur isa poole tagasi astudes, on jult-
 gust kogunud, wahamalt]. Tõtt ütelda, isa, ma tulin
 lepitust otsima, waatama, kus sinu meel minu
 wastu muutuda ei taha. . .!

W.-härt [kes wärisewati kätega oma paberisi laekasse
 sumnud oli, käsi inka alles paberite pääl laekas,
 ennast tagedalt pilgates poja poole pöördes]. Soo?
 Su suured plaanid on siis mett wadama läinud,
 et sa juba ifarodu tänawasse teed tead?

W.-härt. Ah isa! Seda teed ei olnud ma kunagi ära
 unustanud, - sa oled ta mull ju sest kinni pannud!

W. Märt. Masa = Antsu sulase eest oli tu kinni. Kas sa katsusid tulla kui minu poeg?

N. Märt. Ma ei tule kui Masa = Antsu sulane. Väid kui iseseisav inimene, kellel jalad oma lara all. . .

W. Märt. Siis vist iska tõesti kui Anna perimees?

Ma olen kuulnud.

N. Märt. Ja, isa!

W. Märt. Ja, isa. . .? Kabi võiks sul olla! Inimene ei ole veel kahte kuudgi hana ja sina võisid leske?

Kulmu lapsega leske! Ja - ju - [pääga Seena poole näidates] mis sa siis seda sääl veel ümber mead?

Kas lesk selle ka päälkauba võtab?

[Seena nutab vaikselt].

N. Märt. Sa eksid, isa. Ma olen Anna talu rentinud. Ühis aardwara ja kevadise külviga põllul.

W. Märt. Hähähä! Rentinud! Millega sa rentisid?

Minu koparikutgi ei anna. [Tõuseb üles, võrk rahakasti teise tuppa ära, tuleb tagasi ja tõmbab uuse erise järrele kinni]. Väed müüd?

N. Märt. Sul ei ole vajagi anda, chima rentisid talu tema rahaga. [Väitab Seena poole].

W. Märt. [silgates]. Soo? Või nii? Kust temale siis

hakkni nii hääd teenistust juhtus? Väi on vana
 Ansa-Ants rahaangu leidnud? Siis ta inka mõ-
 ne kroonu rahakarjaja maha on löönud. Oma
 möla ta juks maksis ära. Räägiti küll, et Jaasi-
 Jaan obligationi vna kätte alla võtnud, see siis
 inka tühi jutt oli.

H. Märt. See ei olnud tühi jutt, muidugi - Jaasi-
 Jaani käest ei ole me mitte talu rentimisiks raha
 saanud. Aga, tuli ühel päeval meie endine vana
 Anu ja ütles: Siin on tuhat viissada rubla, minge
 ja rentige Anna talu ära. Sest seda pidada ei
 suuda ja eestkostjad otsivad rentnikut.

W. Märt [väga piinlikult puudutatud põlastades].
 Tuhat viissada rubla! Kust ta võttis tuhat viissada
 rubla?

H. Märt. Ei tea. No - sinu enese käes oli tal tuhat
 ja - viissada oli tal veel.

W. Märt [hirmitades]. Hähähä! Minu käest võttis
 raha välja, näe kuhu ta ta sulatas! No mis tarvis
 ka niisugusel raha!

H. Märt. Nõnda siis olen ma silasest päale talus sees.
 Sääb on vanale ja uuele perele rummi küllalt.

W. Härt [põlgavalt naerdes]. Hähähä!

H. Härt [tõsiselt]. Ära naera, isa. Meie Eenaga lähime kindla lahtmisega elule vastu. Ja mõelme tuleval pühapäeval endid kirikus või paarirahvast maha loigata lasta. Ilma tui õnnistamiseta ei lastnud me uut elu alata — [astub lahtiste kättega W. Härti poole] isa! Lepime täna!

W. Härt [kiiviselt]. Ei!

H. Härt. Isa! Alandliku ja tõimelega palun ma!

W. Härt [veel kiivisemalt]. Ei!

H. Härt [muredalt]. Tja! Siis — ei ole parata, et mina oma rada pean minema ja sina oma!

Perenaene [mitte lähemale tulles]. Härt, Härt! Mis sa müüd kiivsed teda! Ega ta enam laps ei ole, ta ju mees, kes ise teab mis ta tahab. Üksi jääme nagu naks wana kurge, kellest keegi ei hooli!

W. Härt [harkinamatelt]. Üksi...! Mina olen kõige oma eluaja üksi olnud.

Perenaene [mitte]. Jah mina veel, Härt! Ja mina veel sinu kõrval!

W. Härt [wihaselt]. Kui minu pojaks mind waja ei ole, minul teda ammugi mitte!

Pereaine. Mis siis temal sindgi vaja on! Mis
sinul temale anda on, kui sul temale armas-
tust anda ei ole? Raha? Tema Jumal ei ole
raha! Kiili ei tahtnud sinu raha, tema ka ei
taha...!

W. Märt, Wäla wuestele jätan, kui oma lapsed
täna ei tunne.

Pereaine. Alles vähe aja eest nimetasid sa oma
südant ja oma auu. Kus on nüüd see süda,
kus see auu! Ühe lapse tõukasid sa juba ära,
tütart sul ei ole enam... Ja nüüd kus see
ainus püüg tuleb ja palub... [Ei saa mitte
pärast edasi].

W. Märt [isale näit vastu sirutades]. Isa!

W. Märt. Tule ära kirjuste seast, tõuka jalaga! Tüd-
rku pärast nüüd! Kõik ilm on emaseid täis,
tuhat korda paremaid! Mõisa ostan ma sulle!
Ainult mõni aasta mul vodata, siis on ta pank-
rot! Siis on ta kirjus! Siis lüü sina kõige
maailmali ratsapiitsaga näkku! Kuule nüüd!
Siis ostame meie ta mõisa!

W. Märt [kindlalt]. Ei!

W.-Märt [mika ja nutt segi]. Ei? Sina ütled ei?

Kellele ma siis olen kogunud? Kellele korjanud?

Märt! Mui söidame tõllaga, tõllaga söidame me, ainult see sääb... tudruk jäta maha, näljastega ei ole muil tegu... jalaga tõuka...

W.-Märt. Ei, isa! Koiv! - Seda mitte.

W.-Märt [ülesleekiwas vihas]. Kõr siis võtku sind ka...!

[Wali ministamine võtab temal sõna suust].

W.-Märt [isa juurde astudes]. Ah, isa! Ära mea mind!

Mina ei või ju sinu taktmist teha, ma ei saa ju! Lähme rahus lahku, kui see teisiti olena ei pea. Ära kardata, häbi ma sulle ei tee. Ja küll tuleb aeg, kus minu naene sulle armas ja kallid on nagu oma lihane laps. See ei või tulemata jääda. Leena on minu ja sinu armastuse väärt.

IV.

[Selle aja sees on Mili, kes haige ja äralõppenud ja ennast vaevalt püüsti jõuab hoiva laps süles, läinest sisse astunud ja otsib reina najal tuge].

Peremaene [on temale vastu käinud ja tunneb tütre ära. Kui poja suust sõnad lõpevad, tuleb tema suust nõh-
kunud hüüd]. Tänu Isa! Mili!

Miili [wanqul, nagu tahaks ta minnuda].

Leena [kiilit toetama toates]. Miili! Sa oled ju haige! Sa ei jõua ju enam jalul seista!

Perenaene [kohkunud ja erutatud]. Miili! Tütar!

Oh Jumal... kust siis sina tuled? Ja seda wiisi!

[Hädaldab tütre ümber ja toetab teda].

Miili [kustuva häällega]. Ja, ema! Haigelt tulim ma tulema, ja te pääl - jäin nõrgaks! Mul ei olnud, et waksalist hobust palgata.

Perenaene. Miks sa siis miile ette ei kirjutanud!

Miili [jõuetumalt]. Ei olnud enam aega kirjutada.

Surm! Ma tundsin, et... surm waritses päetis ja...

Peeter! Peeter ei tohtinud seda teada. Ta ei olnes laskunud! Mis olnes tema lapsega pääle hakkanud!

Kodumaa mulla sisse tahtsin ma saada, oma kirikuaiale! Ja kui mind enam ei ole, ema!... Oma last tahtsin ma teile tuma, lapse...!

W.-Märt [hoolimatalt ja wihaselt]. Mis? Oma wändjaga tuled sa? Oma wändja julged sa minu silma ette tuma? Wälja! Kust sa tulnud oled sinna mine!

Miili [eritamatalt, nagu enne, emale]. Oh tean küll, ema, sa oled wana, ja... Aga! Ehk ometi? Ehk ometi kuidagi...!

Perenaene [kiinnudis]. Ja sureb! Oh Jumal, ta sureb!

W.-härt [hoolimataalt, ennast ära pöördes]. Sureb? Ei sure! Väi on minu maja laatsaret, siia surema tulla.

Miili. Isa!

W.-härt. Isa, isa! Kuid on isa! Kus siis isa oli, kui sa väsi minu majast juuksid.

Miili. Isa!

W.-härt [küüanab selja].

Seena. Ära kardada midagi. Kui sind siit välja aetakse, meil juures härdiga on ruumi. Siis tuleb meile. Meil on katus päa pääl!

Miili. Ah... Seena! Minule!... Ei ole küll midagi enam vaja! Aga laps? [Ägades]. Laps!

Seena. Laps? Miili, see olgu minu laps. Kui seda vaja peaks olema, mina tahan temale ema asemel olla.

Miili [äraselitatud näoga]. Jumal õnnistagei sind!

[Strutab käed Seena poole]. Jumal õnnistagei sind!

Perenaene [kiinnudis]. Ja sureb! Aidake...

[Langub Miili ette põlvile ja hviab tema ümber kiinni].

Miili. Jaa, ema! Kuid võin ma surra...!

Antke mulle andeks kõik! Mis tulema pidi, tuli...!
 Ärge Petrile süüdi andke...! Isa, anna mulle
 andeks... [Tema kõne muutub arusaamata sosis-
 tamiseks, pää langed tagasi, sureb].

W.-Märt. Ära nuta, ema! Temal on nüüd hää...!
 [Pernaene, pää tütre süles nutab, W.-Märt surub
 surma silmalaud kinni, Leena, laps süles näib
 palvetavat. Väiskü].

V.

W.-Märt [kõik piinid on, kelle südames liigutus ja
 kannatus võitlevad on rahutuse jäänud, temal
 on ehk iseenese ees häbi ja piinab seda varjata;
 astub lähemale, ei julge kellelegi otsa waadata].
 No mis ulumine see nüüd on? Kas nõrd lõppen ei
 ole!

Pernaene. Oma lapse ajasid sa surma! Sinu pä-
 rast suri ta! Ei ole sa inimene, metsloom oled
 sa! Aga — pääkõhal on üks, wägewam sinust,
Jumal!

W.-Märt [ärses] Jumal! Minu Jumal on siin!
 [Kanna pääle koputades] — Siin on chogri- chärsti
 Jumal!

[Äkiline kõne kõrgatus ja pragin; pikne on maja põluna lõõnud. Kõrvalise toa klaasanna reutud langewad sisse poole kildudeks, selle taga on tuba suitsu ja tuld täis].

M. Märt [kohkunult]. See lõi sisse!

Leena. Issand Jumal!

W. Märt. Sisse lõi nüüd! Nüüd lõi sisse! [Kotrut jalgadest ja otsib istet. Katsub aga kõhe jälle ülestõusta ja ei saa.]

[Häälgas karjumine ja jooksmine: Tuli! Tuli lahti!

Kõhe nõjatatakse na erutatult anna pista. Akna-
reut langeb puruks: Maja põleb!]

M. Märt [teab arjata katseid ülestõusta, jalad ei kanna]

Seda ma arvasin! Seda ma arvasin, et sisse lõi! Ei!

Ei saa! Ära mõttis jünn jalgade seest! [Wihaseft]

Ho aidake onni!

M. Märt [erutatud, nõnuta, ei tea kust hakkata, katsub
isat jalule aidata].

Karjapüü [töömestega, tungib lähest sisse]. Kullud!

Mis te's meil ootate! Sisse tahate põleda wi?

M. Märt [hiili ja enna juurde tõtates]. Siia! Kõndke
surnu wälja! Tõuliga! Ettewaatlikult! [Leena] Leena,
mine! [Tõotab püünaise kätte wahel üles].

Püünaem [hüües]. Hiili! Hiili!

Tõõnehed. Ei sell ole enam elu sees! [Kannavad
Miili läve poole. Leena, hviab ühe käega last ja
toetab kaasa minnes Miili nõtkuivat pääd. Ära].

W.-märt [on asjata jalale tõusmise katsed teinud
ja abita tuuli pääle istunna jäänud, aeg ajalt
ülkudes]. Appi! ... Appi!

Marijapanu [on käe perenaise ümber pannud, Koore-
Märdile]. No aidake W.-Märti! [tõtkuvalt toetades
ja kandes perenaisega läve poole. W.-Märdile].
Mis sa veel karjud! Siin ei ole midagi aidata.

Püsse tuli, seda ei kustuta keegi! [Perenaisega ära].

W.-märt [nagu enni]. Appi! ...

N.-märt [vana-Märdi ümber sinni hakatis ja teda
jalale aidates]. Tule, isa!

W.-märt [ennast poja pääle toetades, jõutult]. Jah, lähme!
[Korruga toetab ta näed-jalad vastu ja karjub].
Minu raha! Raha! Raha tooge wälja! Raha põleb
sisse!

N.-märt. Raha? Kus? Kas ta's sul nandkapis ei ole?

W.-märt [nagu arust ära]. Ei, ei, söäl! [Tõukub kõigest
jõust tagatva uuse poole]. Sahtisis sahtlis lana pääl!

N.-märt. Sahtises sahtlis lana pääl?

W.-Märt [poja näti vahelt põlvili kihisedes, kars nätti poja poole üles tõstetud]. Raha! Raha too wälja!

Raha ja pakivid! Kõik põleb sisse!

M.-Märt [lasub W.-Märdi lahti - see jääb ähksides kiset tuba põlvili. - Kargab tagakambri ukse poole ja kisub selle lahti, - suits ja tuli lööwad vastu. Kõhkleb nõnustalt ühe silmapilgu, korra isa otsa, korra üle ukse põlevasse tuppa waadates].

[Sel silmapilgul tungib Marijapuu meestega ühest tagasi tuppa].

W.-Märt [ähkides]. Raha! Raha too wälja! Raha! Lanna pääl sahtlis!

M.-Märt [waatab veel korra meeliärakeitliku wastega isa otsa ja kargab põlevasse tuppa].

Marijapuu [piknaide summuudega tagakambri läve poole jookstes]. Hull oleid wõi? Tuba on elutuld täis!

[Tahab temale järel jooksta. Sel silmapilgul põlewas toas plahvatus, südanlähedast kargatanist, mis kõle lämbub ja - tume sükkumise müdin. Marijapuu põrkab tagasi].

Mihkel [sõnariigad tähelegi]. Mis see on?

Marijapuu. Firiluse pudel!

Jõõnehed [segamini]. Piirituse pudel?

Marijapuu [kõigest kehast värisedes]. Põrmehi piirituse pudel lõhkes!

Jõõnehed [kohkunult]. Täevare Isa: N.-Märt! Kas N.-Märt nähti ei saa! [Teevad ukse lahti, elus tuli lööb vastu. Uks jälle kinni].

Marijapuu. Ei tule N.-Märt enam kuggasi! Issand olgu tema hingele armuline!

Jõõnehed [kargavad lävest wälja]

W.-Märt [nagu enne]. Raha! Päästke raha!

Marijapuu [N.-Märdist karmilt kinni hõakates]. Tule! Siin ei ole enam midagi päästa! [Heab W.-Märdi läve poole].

W.-Märt [nagu enne kätte ja jalgadega vastu pannes] Enne raha! Raha ja paberid!

Marijapuu [surjalt]. Kellele see raha veel waja on, kui pöega enam ei ole!

W.-Märt [ägades]. Oh Jumal, Jumal!

Marijapuu. Wõi nüüd tuleb temale ka juba Jumal meelde!

W.-Märt [on hulluks jäänud, rabeleb kõigest jõuest vastu ei lase ennast lävest wälja wadada].

Jumal? ... Sahti lase! Ära puustu! Kas sa ei mäe?

Mina olen ise Jumal, mina olen ise ...

Marijapuu [tuda pea kandes läve poole vedades]:

Missu jäändad? Kulluks oled läinud woi?

W.-Märt [narjades], mina olen ise Jumal, mina olen

ise! Ratsapiitsaga! Ratsapiitsaga löön ma igale

näkku! Ratsapiitsaga... [Marijapuu wüb tema

üle läwe ära].

[Esriie].

Wües waatus.

Üle näitelawa surruaia müür, selle taga püüd,
püedad, wana lagunud kabel, kellatorn. Läbi lastise
wärawa, kessul, hauakünkad ja ristid näha.
Künnusel lõpetab hüüdmist, mõned hüüsed siriku-
lised tõttavad mööda. Wint kiltsub, kuhkil puhub
poisine pajupilli. Wärawa kõrwal kivi otsus istub
Alogri-Märt, wana ja hall ja surgitsib walge kepiaga
midagi enese ees maas liiva sees.

I.

Märt [liimusele]. Mis sa nüüd! Siin on ju maantee
 ja see on rõwa! Ega sa siin mulla alla minna ei
 saa, mis sa asjata püüad! Kust sa's siia said?
 Ahaa, üsine wilms on see wälja ajanud. Tuba tuli
 wett täis, mis? Ja jaa, tuleb münikord. Ja nüüd
 ei ole sul hää? Kelle ta alati hää on, minul wõi?
[Paar sirikulist läikwad mööda].

Märt [nagu enne]. Sa tahad siis wägise mulla alla?
 Päälmaa ei ole sul hää? Oota, ma wotan ja wiin
 see sinna, kus muld pehme, pole siis! Wot! Koni

kepsi otsa pääle! Mis sa kardad, mina ei tee sulle midagi.

Marijassuu [tulib mööda ja peatab]. Tere, Märt! Mis sa sääl teed? Mis sa urgitsed sääl?

Märt [lööb korraks silmad üles]. Siimukene näe! Puurib ja puurib, tahab maa alla minna. No ei saa. [Siimukesile] - Koh, voni nüüd kepsi otsa pääle! Inka ei taha? Ründal! Mina wõtan ju küll helkalt, ei tee sulle ju haiget!

Marijassuu. Wõi siimukesega mängib! Kust sa siia said?

Märt. Kust ma siia sain? - Jah, kust me kõik siia saame! Kagu tema? Mis teada siia ajas? Ja, jaa, ma tean: tuba tuli wett täis...

Marijassuu. Käisid mist sääl - [näitab surnuaja wärawa pooli] oma lapsi waatamas?

Märt. Lapsi...? Mis lapsi siis minul...? Ei ole mul midagi.

Marijassuu [rahitsewalt]. Sa inka mind kuimed ka?

Märt [kuwituseta]. Mis ma sust tunnen!

Marijassuu. Marijassuu, kes sulle uue hoone ehitas, mis ära põles?

Märt. Marjapuu? [Wäänab pääd]. Marjapuu...?
 [Liimukesele] - Kae kui kargele sa juba ära oled
 läinud! Ja inka sinna poole, kuhu sa minema
 ei pea! Tulewad ju ja astuvad sulle pääle!
 Katalastega ajavad üli! Kas sul waeskesel siis nõn-
 dagi palju mullu-mõistust ei ole, et sa pimedast
 pääst... Ahine oneti sinna poole, sääl on muld!
Marjapuu [nokutab päaga Märdi poole ja astub mi-
 nema]. Missugune mees oli...!

Märt [Marjapuule järul vaadates]. Marjapuu?
 Marjapuu...? Ma tean! Kuidas ta's nüüd - mis
 suguseks on jäänud? Ahinul lapsi? Ja siin...?
 [Ustib värava poole ja waatab summaia poole].
 Tühhi juht! [Katetsedes] Ja oli tark mees! [Liimukesele]
 Ma ütlesin ju, sa ei pea sinna poole tirkuma,
 nüüd ei jõua sa enam edasi ja hakkad surema!
 Kõ mis mees sina ka oled, mitte midagi hoopis ei jõua
 sa randa, koke hing minukul! Cota ma wiin sin, kus
 sul parem on! [Wõtab liimukese peo pääle]. Kae, mis-
 sugune sa waesekene oled!
 [Kaks wana meest lähuvad mooda].

II.

Esimene naene [teisele]. Waata kus wara Mõgri-Märt

tee ääres niivi otsas, walge kepp peas! Minu mehe
 ajas kokast wälja, nüüd on hull! [Märdile].
 Koh, mis sa sääl nüüd istud ja wahid? Kas on
 häa waadata, kuidas mina wana inimene jala
 kirikusse wantsin?

Märt. Ära mine! Ära mine silma alla! See sääl
 on - wihane Jumal!

Naene. See on wihane Jumal jaks, see ei jäta kätte
 muhkelnata! Meid ajasid tuule-taewa alla, nüüd
 ei ole enesel ka paremat palwa! Kas on nüüd häa?

Märt [jälle kinnukesele]. Ja jaa! Wesi tuli tuppa
 ja mind kui punuri pimedast pääst...

Naene [edasi astudes teisele]. Eks korra sua iga ühe
 mõot täis... [Ära].

Märt. Ja jaa! Häa kui temaga tegemist ei ole! Ota
 ma panen sind siia kraawi põhja mulla sisse,
 pea nüüd! [Teeb seda, istub jälle niivi otsa, waatab
taewa poole ja wõtab kübara pääst]. Paista nüüd
 pääle! Minule ei tee sa halba, temale - ei pääse sa
 enam kallale. Ei enam! -

III.

[Seena tulib surmaialt, poisine käe kõrwal. Kohutub

esite, aga kogub julgust]

Leena. Mõgri-õnu! Siin saame nokku! Oh Jumal!

Märt [vaatab korra Leenale otsa, siis jälle huvituse-
enuse ette maha]

Leena [seisab raiuselt Märdi ees, pühitab silmi ja nutab]

Märt [jäab rahutumars. Vähi aja pärast]. Mis sa
latsekene, mitad? Kas ka wesi tupp-tuli?

Leena. Silma tuli wesi, Mõgri-õnu! Ei taha säält
sugugi kuivada!

Märt. Ja, jaa! Ära nisapäisa minne! Mine sinna-
poole kus muld!

Leena [raskelt]. Jah, ikkaks sinna poole minna,
kus muld!

Märt. Ei saa ise! Ei uska teed! Puurid pimedast
päest...

Leena. Jah, ei saa! Muld ei wõta vastu! Aeg peab
täis saanud olema, siis wiidakse!

Märt. Tema ma wiisin! [hõõleb liimukast].

Leena [hõõleb oma surnud peigmeest]. Jah! Tema te
pidite wiinma! Oleski smeti parem minna tema asemel
wainud minna! Aga tema! Tema pidi minema!

[Nutab].

Märt [on osavõtmata]

Laps. Näin, mis sa iked?

Leena [last läälitsedes]. Ah, lastekene! Ei midagi.

Kõndasama...

Märt [on poisikese otsa vattima hakanud, ei lase
teda enam silmast ja jääb enam ja enam rahu-
kumaks].

Leena. Kärsin praegu chärdi haual... [Nutab].

Märt [Leenale puurivalt otsa vaadates] Kellest sa raa-
gid?

Leena. Chärdist, chugri-om!

Märt [põnevusega]. Missugusest — chärdist?

Leena. Oh Jumal! Ta ei tea. Sina pojast! See olivad
ju omi poeg ja tütar...?

Märt [narmilt]. Minul?

Leena. Kas sa siis sugugi ei mäleta?

Märt. Kus siis minul... [Raskesti mõtetes] Marja-
puu? Marjapuul ütles ka...! [Eritatult]. Kas siis

minul oli...? [Leenale]. Kuule! See väikene poisikene...?

See on ju — kes see on? See on ju chärt? Tema
silmad, tema suu, tema nagu! Kuule — [tõmbab

lapsi lähemale]. Sina oled ju chärt? Kas sa oled
chärt?

Laps. Olen jaks Märt.

Märt [pahaselt]. Kuudas siis kirjapuru ütles, et ta sääl on [näitab käega surmuaja poole] ja [Seinale] sina ütled ka - sääl? Ta on ju siin? See on ju Märt, see on ju minu poeg! Andriigi! - Kri väike sa oled! [Tütab mõttid kokku võtta]. Sa oled ikka nagu suurem? [Kumardab lapse juurde maha]. Tule! Ma võtan su süle! Tule. . .!

Laps [peidab ennast ema selja taga]. Ohina ei taha!

Märt [järeku]. Kus ema on?

Laps. Ema on ju siin!

Märt [karmilt]. See ei ole ema! - Ema? Ema viisime ju sinna! [Väitab surmuaja poole]. Tõnal oli ka selle - vihase Jumalaga. . . Siis matsime sest ära mulla sisse! Tuba tuli mett täis. . .

Leena [aidates]. Ei, tuld ikka! Tuba tuli tuld täis. . .

Märt. Ei, ei - mett! Kas minas ei tea? Praegu ju matsin tema sinna mulla sisse. . . [Väitab liimukesi poole].

Leena. Ei, ei - sinna ikka! [Väitab surmuaja poole].

Ja - ammu tuba!

Märt [pahaselt]. Mis sa nüüd segad! Aga - laps sääl,

ei...? See...?

Leena [nuttes]. See on ju Miili poeg! Sina oled ju tema vanaisa! Oh Jumal, ta ei tea! Kõik on segi!

[Lapsel]. Ära pelga, Mäidu, see on vanaisa...

Märt [tusaselt]. Miilit ei ole!

Leena [nuruvalt]. Jah! Miilit ei ole enam! Miili ka sääl! [Väitab nauga].

Märt [pahane, vaatab värava poole]. Sääl! Kõik ütlevad iska... sääl! [Kummardab lapse juurde maha]. Mis olen võeti sinu isa?

Laps. Ei! Minu isa on Peeterburis!

Märt [kurbliselt]. Mis te nüüd kõik segate! Peaks Jaan tulema. See teab kõik!

Leena. Kes see?

Märt. Koh - Jaan! Ta tõi mu siia ja läks ise ninikusse!

Leena [raskelt]. Oh Jumal! Ma tean küll!

Märt [tusaselt]. Sina ei tea, Jaan teab. Tema teab kõik. Mis tema ütles, see on, temast üli ei sai keegi.

[Kagu suurt saladust avaldades]. Nüüd on tema koguile Jumal, nüüd on tema! [Halwaks panevalt]. Aga ega temast ka kannaks ei saa! Ei oska ennast enam

hoida. Täns juba kirjusse silma alla. [Jälle nagu saladust avaldades]. See teine, see jälle ei salli teist enese kõrval! Ei salli...!

Leena. Jaan? See on ju kirurk, kes talu üle valitseb.

Märt [pahaselt]. Ei ole mitte kirurk, Jumal on!

Leena [kaastundlinult]. Noja, võib olla! Võib olla, et tema nüüd ka on, nagu sina enne! — Mugi-
onu, kas ta on sinu vastu ka hää, annab sulle ka sünda ja...?

Märt [karmilt]. Miks ta ei anna? Kuisk annab!

Leena. Ja tubakaraha — kas annab ka? Piipu ei ole sul ühti...?

Märt [wabandades]. Piibu jõtsiv maha, raha ei ole.

Ei wõi raisata, ei wõi! Kui ka elaksigi...

Leena. Kas sa wõtad vastu, Mugi-onu, ma annan sulle natuke? Hinnu küsi wäik hasti! Et see päris ilma ei ole... [Annab rubla].

Märt [äraravate silmadega]. Hinnule annad selle?

Päris hinnule annad?

Leena Njah, mis sa nõnda palju räägid. Pare ära.

Märt [nagu enne]. Hinnule andis rubla! Rubla andis!

[Usaldusega]. Hinnule! Kas sa tead? Hinnule ma ütlen: mul on enne ka juba rubla, nüüd on mul kaks!

Ära sa kellegile ütke! Mitte kellegile! Kui Jaan teada saab — tema on ju riviatar, ei — Jumal! Ja mul on omegi raha nii liidasti vaja, nii liidasti! Mõisat osta! Sa tead ju? Märkile mõisat osta! — Märkile — [müüjatesse vajudes ja nagu meeltuletades] Märjapuu ütles ja sina ütled, et Märt sääl on. [Väitab surmaja poole]. Ma lähen ja vaatan, kas ta on sääl.

Seena. Oota, ma tulen ja näitan sulle!

Märt. Ei, ei, mina lähen üksi! [Ütleb surmajaale] Ma tahan näha, kas siis Märt on tõesti sääl. . .

IV.

[Wärava vahel tuleb Märkile Pärn vastu. Linnamuodi riides, hakermega. Kohkub ja waatab Märkile järuliseis].

Pärn [kirgub Seena üs kibarat]. Wabandage — kas see ei oleks endine peremees Mõrgu-Märt?

Seena. Jaa härra, oli küll.

Pärn [Märkile järulise waadates]. Kui wanaks ja halliks ta on jäänud!

Seena. Kas teie teda tundsite?

Pärn [ribe ruon näo ümber]. Ojaa. Waga liasti. Aga — sellest on nüüd viis aastat mööda. . .

Leena [kohkub, tema südamus tõuseb etteaimamine
üle]. Mis - aastat...?

Pärm [ilma rõige ainsusest, tema silmad on lapse
peäle nimi jäänud]. Jaa. Mis aastat on tükk aega.
Ma tean, siin on selle aja sees mõndagi juhtunud. -
Kui kena laps teil on! Eimmas ei näe nii pisikeid
pisikesi. [Kummartab lapse juurde maha]. Kui
vana ta on?

Leena [umbuskmatalt]. Mis aastat.

Pärm [mõtetes]. Wõi mis aastat! Kui suur ja kena
on siis juba nii aastane pisikesene!

Leena [nagu enne]. Kõrral ei ole lapsi?

Pärm [piinlikult pündutatud]. Ma ei tea. Wõib olla,
on mul ka nii vana pisikesene...

Leena [erutuses, kätega, nagu oleks tal väga last koe
kõnval kaitsta]. Kuidas? „Wõib olla... ja teie ei tea...“

- Pärm. Jaa! On juhtumisi elus...! Elu on nii imelik...
Wabandage! [Kergitab mübarat, tahab juttu lõpetada ja
tagasi astuda].

Leena [suures erutuses]. Teie? Teie olete...?

Pärm [niisakalt]. Pärm on minu nimi. Pieter Pärm!

[Wähe piinlikult pündutatud]. Teie ehk tundsite mind
enne?

Leena. [kohkub, tema südamus tõuseb etteaimamine
üle]. Mis - aastat...?

waadatus]. Pärn !! Kaupmees Pärn !!

Pärn. Kaupmees? - Olnud korra. [Rahutunaks
jäädis]. Ja teie?

Leena [waemlikult]. Minka? Kuis mina olen? Ah, see
on ju nii kõrwaline asi!

Pärn [wõrastades]. Swo? Polem wabandage. . .!

Leena [waemlikult]. Ei, ei, teil ei ole midagi wabandust
paluda, aga - mispärast olite teie tulnud, härra Pärn?

[Hinnul]. Mispärast olite tulnud, . . ? Nii häkki!

Gotamata. . .!

Pärn [wähe äritatult]. Teie ütlete mind nagu üle-
kuulamise alla. . .! Aga - olgw. Ma tahan teile ütelda:
eia tulin, et oma naise haual palwetada, ja - oma
lapsi järle tulin ma. . .

Leena. Oma lapsi järle tulite te. . .! Mis õigus on teil
lapsi pääle?

Pärn [äritatult]. Weidi imelik niisimine. Isal peaks
oma lapsi pääle wõti mingisugune õigus olema. . .!
Aga teie sõnad ja teie waemlik wiis, kuidas pean ma
sida enesele siletama?

Leena [suures äremisses]. Minka olen Leena Sõnd, teie mal-
sewenna mõrsja ja - laps säääl - poisikene säääl on -

kiili ja tee laps!

Pärm. Minu laps! Mu Jumal, minu laps! Sellepärast
minu silm juba näki esimesel silmapilgul tema
pääle kinni jõi, nagu väega kisti mind tema
poole... See on minu poeg! Jumal, kui ilus ja
kõne kõvisinev! Ja mina olen tema isa!

[Kumardab lapse juurde maha]. Mäidu! Kas sa
tuled isa süle? [Laps nardab]. Ta ei tunne mind
meel! Küll meie hädaks sõbradeks saame! [Lahkiste
kätega Leena poole astudes]. Kuidas ma teid tänama
pean, teie olite temal ema ja isa eest olnud...

Leena [lapsega eemale taganedes]. Ärge tänage, lapse
siin olen ma endale kasvatanud - teie mina teda
ei anna - mitte kunagi. Kiili andis tema surma-
tunnist minuile ja mina olen temale ema olnud.

Isa - ei ole temast midagi kuulnud!

Pärm [taganedes, näht silmade ette liides]. Teil on õigus!
Teil on õigus muile seda ette haita...

Leena. Viis päeva aastat ei ole teie nõudagi lapse
järele küsinud ja nüüd korraga tulite teie isa õigu-
sega ja tahate mulle last võtta! [Närbab lapse kätte
vahelt].

Pärm [tõsiselt]. Teil on võigus minna üle nõnda mõ-
telda. Seda ei või ma teile seelda. Aga kõhut mõis-
ta, minna üle kõhut mõista, seda võigust teil ei
ole. ...

Leena [nagu enne]. Kordagi ei ole teil oma lapse
järele igatsust tundud, muude olukirde järele anna
varem tulnud! Teil ei ole lapse pärast võigust: Anna
ei anna teile last! [kirglikult]. Anna ei anna!

Pärm [nuuskalt, aga meeliskalt]. Teie teate, mis suguses
seisukorras ma olen, kui minu naeru suri? Mul ei
oleud kopinatki raha taskus ega riideid ihu peal
süü tagasi tema matusele tulla! Suurliin —
see süü, kes sääal „pühja“ kangel, on kadunud.
See peab ennast kõige tulla wate inimuste eest peitma!
Seda peab „ulits“ nagu tangidiga kinni. Ja kes
sääal pühjast jälle tagasi üles päädgi pääle see ta-
gasi tusta tahab, sel peab kindlat lahtmist olema,
jõudu ja — õnne ka oma jagu. Suurliina õhke
aga nüüsetab ka — kergotise inimuse, kui — see
selle kätte ei sure. — Sellepärast ei ole ma ammur ja
waremme tulnud, — Ma lahtsin tulla kui ulits
minul enam ei pidanud, aga siis — lahtsin ma enne.

midagi alla, kui ma oma lapse viin. Ja see —
 võttis viis püska aastat aega...!

Leena [iuhu silmapilgu raskesti mõtetes enuse ette maha
vaadates, siis lapse juurde maha kumardades].

Mäidu! Anna isale kätt. See on nüüd isa, keda
 sa alati üled võtanud. [Kutab]

Tärm [kumardab maha ja sirutab lapsele käed vastu].

Mäidu! Mäidu! Pojake...!

[Toetab lapse suu juurde ja kallistab teda].

Laps [sibab ennast Tärmi käte vahelt lahti ja surub
ennast oma kättele tagasi]

Tärm [äritatult]. Minu Jumal! Ta ei salli mind!

Teie olite muult mu lapse võtnud!

Leena. Ei, aga teie tahate teda minult võtta!

Kas teie teate, mis teie sulle teete, kui teie muult lapse
 võtate! Kui seda last ei oleks olnud, abita maha jäe-
 tud kumarakest, kettele mind ilma pääl veel vaja
 oli — ei tea, kas ma seda võiks, mis minu pääl
 tuli, üleklada ollesin surnud! Laps võitis mind
 elu külge, mul oli temast trüüsti ja rõõmu.

Mõgri = Mäidi õnnetus = toogut püüandust ei pi-
 danud lapsel vaja olema, ära pöördada tahtsin ma

terna pääkohalt rata needmise! Laps keinasukela
sees ja ruskivõrkude vahel olene meie vana-Auniga
tööd teinud, et higi voolas, olene - kaks naestrah-
vast - katsunud talu pidada ja olene seda -
õnnega suutnud - puhkuse tundides oli meil ju
meie laps, meie silmatera, meie rõõm: . . . Ja nüüd
tuliti talle ja tahati nullt teda võtta!

Pärn. Ma pean! Minu õnnetu naise nimikene pä-
randus - küäks teha tahan ma lapsela, mis ma
ema vastu patustasin! Lühage mulle seda!

Leena. Ei. - Ei!

Pärn [äritatult]. Kas tui selle pääle ei mulle, mille
jooks mina olen elanud, mille jaoks küünite-kaam-
mastiga illespooli püüdnud, mille eest minis juures
enneaegu härmatanud on, kes minis vanade pae-
wade lootes! - Ma tahan oma last, ma pean oma
lapse saama! [Süütab musti väed oma lapse
järele välja].

Laps [joonseb Leena juurde, hakkab terna ümber
kinni]. Ena, ma kardan!

V.

[Sel silmapilgul tuleb häält, hõlmad laiali, sumu.

aialt ja jääb Leena ette seisma].

Märt [erutatult ja ettehitvalt]. Mis sa nüüd patsid mind, et Märt sääl on? [Väitab surmuaria poole].

Sääl ei ole ju midagi muud, kui künnad ja ristid!

Minu poeg on ju siin, see on ju Märt! [Kumardab lapse juurde matia]. Mäidu? Sina oled omati minu poeg? Mina olen omati sinu isa?

Leena. Ei, Mõgri-omr! Sääl on Mäidu isa.

[Väitab Pärni poole].

Märt. See? Kuidas siis see? See on ju võõras inimene, seda mina ei tunne.

Leena. See on Pärn! Tuluta meelde - Mõli mees!

Märt [tusarelt]. Mõlit ei ole! [Raskusti mõtetes].

Pärn...? Pärn...? Üks Pärn hull oli, see tahtis igaljuhul "päält võtta". [Käski tännab temale midagi meelde, hakkab kõigest kehast värisema].

Sina...? Sina oled see, kes Mõli ära viis, kes mind läbi akna püssiga ahwardas, kui tütar tagasi nõudma läksin. Koer! Ja nüüd ei ole sul temale mitte sünnagi anda! Mitte sünnagi ei ole sul temale anda...?

Pärn [pöurutatult]. Kas tui teate, mis mina selle eest

annaksin, kui ma teinud ei oleks, mis ma teinud
olev! Aga olnud asju ei saa olemataks teha keegi!

Märt. Ei saa...? Ei saa...? Missugusest ei saa?

Kõik saab! [Lunali]. Kas sa kirjutasid Miilile:
tulgu ära! Tulgu muud kui ära! Mitte halba
sõna ma ei ütli...!

Leena [ärdalt]. Miilit ei ole ju enam! [Pärni päält
näidates]. Mis ta's nüüd jälle tahab? Mis ta jälle
tahab!

Leena. Tema on Mäidu järule tulnud, Tema tahab
Mäidut ära viia!

Märt [wäga äritatult]. Mis? Mäidut ka. Tütre
müis, nüüd tahab perega? Teist last ma ei anna!
Teist mitte enam! [Wihaselt Pärnile]. Saatan!
Ära tahad häwitada minu enge maa pääl?

Pärn [ei tea mis teha wõi mis wastata, õnnetu].
Mugri paremees —

Märt. Mis sul's lapsile anda on, mis sina siis
teinud wõid anda? Sul ei ole ju enesel süüa, ega
temale! Ahaa, ma tean küll, sa tahad laste kaudu
minu raha! [Pistab käe taskusse, näitab peopesa
pääl nahte ubla]. En küll, ei anna! [Pigistab

peo kõvasti kinni]. Ei anna!

Fän. Ahina ei taha enam kellegi teise raha. Mina tahan ainult oma last! Oma last, et oma kätte wai-
waga teenitud kopikastega teda üles kasvatada.
Seda ei wõi mulle keegi keelda.

Mart [ühiselt]. Ei wõi... Jaa-taan küll, söömis ja
kiriklõu, küin on sinu nõuus, muid kui lau-
kawatad, mulle appi ei tule keegi! Aga - [lapsel]
sina ara mine temaga, nagu hiili läks! Temal
ei ole sulle midagi anda. Süüa ka ei ole! Aga
näe mina! [Käitab kahte rublat]. Mina ostan
sulle müssa! Koke lähen ja ostan. [ühele].
Ara mine, häidu, ara mine, ratsapiitsaga löö
näkku. Ma toon sulle piitsa kah! [Kätku ära.
Wäikus].

Fän [hingepõhjana pöurutatud]. Jaa! Ma mäistan
nüüd! Sinu olin ma oma hingepäale kooima-
nud ja sellist ei wabasta keegi. Uurke olin ma
oma tugevuse ja terawa mõistuse päale, aga - ühi
kui teise ees, kus iseenese päale julge, kordik ühel
päeval midagi üles, sinu ja määrumata ja kir-
witab: siia maale ja mitte edasi. Üks kaotab siis

mina mõistuse, minu naise, lapse ja kodu, kõik
mis teda elu külge seob. — Minu ja minu lapse
võit on minu naise hand — kogu - hädalgi
võib olla, on lapse päale ennemini õigus kui
mul — ja ennemini on õigus ta päale ka — teil!

Liina [kiigutatud]. Minul? Mis minna lapse
kasuks teha olen võinud, seda on laps ise mulle
kukjaga tasunud. Ei jätke ma isa, eest õigust
mõnda! Kui teie tema mult võtta tahate... mina
ei vii seda keeda...!

Pärn [raskest] Mis on minu, kõiges kahe sõnaga
kui kuramatus paberi pääl seisav isaõigus väärt.
Mis saan mina temale olla! Last teie käest võtta
tähtsades mit ülikohut. Teie olite temale ema
õnne. Ei, Liina! Olgu mis mõttega tahis ma talnud,
müüd võin ma ainult ütelda: Olge edasi lapsele
ema asemel.

Liina. [niskest silmadega]. Teie jätate lapse mulle?
Ma tänan, tänan! [Pärn Pärnile nätt]. Kõhise ma
ei pea teie seda mitte.

Pärn. Teie tõnate mind? Mis pean siis mina
ütlema? Liina! Sõnad ei ütli ju midagi, aga

— jätku mulle viigus veel midagi paluda...

Lena. Rääkige.

Tärn (rasmelt). Ma olen nüüd oma naise haual
põlvitanud, olen oma last näinud ja tean, et
temal armastust ei puudu. Ma võin nüüd
jälle tagasi pöörduda, kust ma tulnud. Kus ma
üksi nagu siamaani. [Lena pooll liigutab].

Ei, ei, mitte rühkumise pärast ei tulle ma seda.
See ei ole ju ka viige, ma võtan ju rahva kaasa,
et mu laps liias näis ja ma pean lüha veel
midagi kaasa võtta. [Lena vaatab jälle otsa].
Kui mul sääl väigas külms hakkab ja mul
oma lapse armastuse soovijate järel igatsus
tuleb, kas on mul siis muuni tee pool, kas tahan
tulla, et osasaada teie kodust. Kausa Jumala
nõudmine on meie ümber armastatud inimeste
haudasid üles kerkida lastunud, ehk võtsid
mil rüngastel innistis muore elu javes.
Kas tahan tulla?

Lena (vainsselt). Tulge! [Tõstab lapse üles
ja annab Tärnile hülle]. Ja kui teie tulite,
peab laps teile aitama kodu valmistada.

[Klinikusid hakkab häädnema. Pärn ja Seena —
 laps mõlemate vahel — vaatavad üksteise otsa
 ja annavad üksteisele nähti].

[Eesriie.]

